

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Penitenciární péče

Kód oboru: 7502R023

Název bakalářské práce:

KRIMINALITA MLÁDEŽE

CRIMINALITY OF THE JUVENIL

Autor:

Tomáš Svačina DiS.
Čelakovského 9
466 04 Jablonec n.N.

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
60	1	9	4	13	2 + 1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 22. dubna 2007

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytni-li licenci k jejímu využití, jsme si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do její skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultace s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 22. dubna 2007

Podpis:

Děkuji PhDr. Janu Sochůrkovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a jeho čas, který mi věnoval při zpracování této bakalářské práce.

Název bakalářské práce: **Kriminalita mladistvých**

Criminality of the Juvenile

Jméno a příjmení autora: **Tomáš Svačina**

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: **2006/2007**

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.**

Resumé:

Bakalářská práce se zabývala problematikou kriminality mladistvých. Práce se zaměřila na různé způsoby trestání, mladistvých, které nabízí náš právní systém. Bakalářská práce rozebírala činitele, které ovlivňují vznik kriminality u mladistvých. Dále se pak zabývala postavením mladistvých z pohledu různých právních předpisů v naší zemi. Zejména pak přestupkového zákona, trestního zákona a řádu a zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Bakalářská práce popisuje také rozdílný způsob páčá trestné činnosti mladistvých pachatelů. Také porovnála věkovou hranici trestní odpovědnosti v naší zemi a v zahraničí. V praktické části byl proveden výzkum se zaměřením na zjištění názoru na příčiny vzniku kriminality mladistvých. Dotazníky byly rozdány policistům a pracovníkům v sociální oblasti. Získaná data od obou skupin respondentů byla zpracována a porovnána.

Klíčová slova: kriminalita mladistvých, trestání mladistvých, věková hranice trestní odpovědnosti, alternativní opatření

Summary:

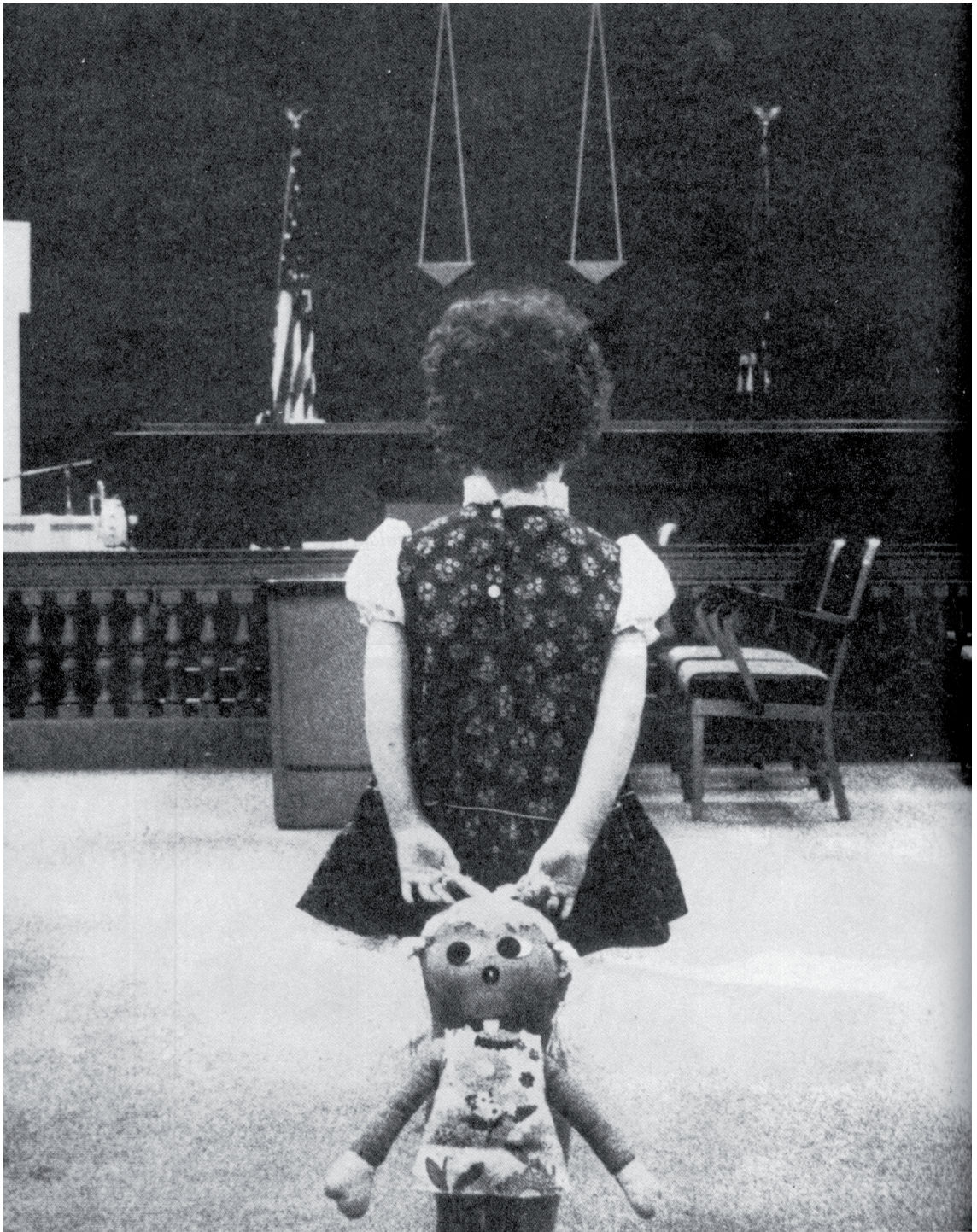
This diploma work focuses on criminality of the juvenile. In this work I specialise on possible ways of punishment juvenile in our criminal law. I meet often with this problem in relation my work. Firstly I explain different factors for example internal as heredity or external as family, school, media, sectoin groups influence child. Secondly this work analyze position of the juvenile in diffrent laws, for example Declaration of fundamental rights and freedom, civil code, family law, act on transgressions and mainly. Diploma work focus on criminal law and sorts of punishment in this law. In this part of this work write about standard punishments as imprisonment, alternative punishments probation, penal servitude or agreement. Lowering of this limit was mainly question in my researchy which was the practical part of my work. Diploma work gave out questionnaire to policemen who investigate juvenile deliquency. And gave out it also to social workers who are engangend in juvenile with different problems.

Keywords: criminality of the juvenile, punishment of the juvenile, age limit of penal responsibility, alternativ probation

Obsah

1 ÚVOD	8
2 ZÁKLADNÍ POJMY	9
3 ČINITELÉ OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK KRIMINALITY MLÁDEŽE	11
3.1 DĚDIČNOST	11
3.2 VROZENÉ PŘEDPOKLADY	12
3.2.1 Kvalifikace poruch osobnosti	12
3.2.2 Rozumové schopnosti	13
3.2.3 Pohlaví	13
3.3 RODINA	14
3.3.1 Organizace nahrazující rodinu	14
3.3.2 Změny ve struktuře rodiny	15
3.3.3 VLIV SOCIÁLNÍ POZICE RODINY	16
3.4 ŠKOLA	17
3.4.1 Úloha školy v současnosti	17
3.4.2 Hodnota vzdělání	18
3.5 VRSTEVNICKÉ SKUPINY	19
3.5.1 Vznik delikventních part	19
3.6 MÉDIA	20
4 SPECIFICKÉ ZNAKY TRESTNÉ ČINNOSTI MLÁDEŽE	21
4.1 ODLIŠNÝ ZPŮSOB PÁCHÁNÍ TRESTNÉ ČINNOSTI	21
5 PRÁVNÍ PODMÍNKY PÉČE O DELIKVENTNÍ MLÁDEŽ	22
5.1 LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD	22
5.2 ZÁKON O RODINĚ	23
5.3 OBČANSKÝ SOUDNÍ ŘÁD	23
5.4 PŘESTUPKOVÝ ZÁKON Č. 200/1990	24
5.5 TRESTNÍ ZÁKON, TRESTNÍ ŘÁD	25
5.5.1 Vazba	26
5.5.3 Trest odnětí svobody	26
6 ZVLÁŠTNOSTI TRESTNÍHO ŘÍZENÍ PROTI MLÁDEŽI PODLE ZÁKONA Č. 218/2003 SB.	27
6.1 ÚČEL ZÁKONA	27
6.2 ZÁKLADNÍ PRINCIPY ZÁKONA	28
6.3 ZÁKLADNÍ ZÁSADY	28
6.4 ZMĚNA TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI MLADISTVÉHO	29
6.5 ROZUMOVÁ A MRAVNÍ VYSPĚLOST	29
6.6 ÚČINNÁ LÍTOST	30
6.7 PROMLČENÍ	30
6.8 PRÁVNÍ OMYL U MLADISTVÝCH	30
6.9 OPATŘENÍ	31
6.9.1 Výchovná opatření	31
6.9.2 Ochranná opatření	32
6.9.3 Trestní opatření	32
6.10 VAZBA MLADISTVÉHO	32
6.11 Ochrana soukromí mladistvého	33
7 ALTERNATIVNÍ OPATŘENÍ V RÁMCÍ TRESTNÍHO PRÁVA A TAKÉ PRÁVA HMOTNÉHO	33
7.1 TREST OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ	34
7.2 PODMÍNĚNÉ ZASTAVENÍ TRESTNÍHO STÍHÁNÍ	34
7.3 INSTITUT NAROVNÁNÍ	35
7.4 HLAVNÍ SMYSL ALTERNATIVNÍCH ZPŮSOBŮ ŘEŠENÍ TRESTNÍCH VĚCÍ	36
7.5 PROBACE A MEDIACE	36
8 POSTAVENÍ A ÚLOHA ORGÁNU POVĚŘENÉHO PÉČÍ O MLÁDEŽ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ	39

9 TRESTNÍ ODPOVĚDNOST MLADISTVÉHO	40
9.1 HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI V ZAHRANIČÍ	41
9.2 CO MŮŽEME OČEKÁVAT OD SNÍŽENÍ HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI	42
10 PRŮZKUM.....	44
10.1 PŘEDMĚT	44
10.2 OBJEKT	44
10.3 CÍL.....	44
10.4 VZTAHOVÝ RÁMEC	44
10.5 STANOVENÍ A FORMULACE PŘEDPOKLADŮ	45
<i>10.5.1 Předpoklad první.....</i>	<i>45</i>
<i>10.5.2 Předpoklad druhý.....</i>	<i>45</i>
<i>10.5.3 Předpoklad třetí.....</i>	<i>45</i>
10.6 OPERACIONALIZACE	46
10.7 URČENÍ TECHNIKY SBĚRU DAT	46
10.8 PREZENTACE A ROZBOR VÝSLEDKŮ.....	47
10.9 ZHODNOCENÍ PŘEDPOKLADŮ	55
<i>10.9.1 Předpoklad první.....</i>	<i>55</i>
<i>10.9.2 Předpoklad druhý.....</i>	<i>55</i>
<i>10.9.3 Předpoklad třetí.....</i>	<i>56</i>
10.10 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ PRŮZKUMU	56
11 ZÁVĚR	57
12 NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ.....	58
13 PRAMENY A POUŽITÁ LITERATURA.....	60
14 PŘÍLOHY	61
14.1 VĚKOVÉ HRANICE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI V ZAHRANIČÍ	61
14.2 DOTAZNÍK	62

1 Úvod

Motto:

„Morálku nelze nařídit zákonem, ale chování ano.“

(Martin Luther King Jr.)

Kriminalita je nejzávažnějším projevem a vyústěním většiny sociálně patologických jevů, proto je vždy v centru pozornosti společnosti. Jako společenský jev je analyzována z různých pohledů, avšak základem všech analýz jsou obvyklé statistické údaje zpracované policií a dalšími trestněprávními institucemi. Při pohledu na tyto statistiky je zřejmé, že za posledních několik let rapidně narůstá celková kriminalita. Počet pachatelů z řad dětí do věku patnácti let neklesá, ale stoupá a tak jejich podíl mezi pachateli trestních činů do osmnácti let se zvyšuje. Stále větší podíl mezi nezletilými pachateli zaujímají pachatelé, kteří podle našeho zákona nejsou trestně odpovědní. Lze to vyjádřit i tak, že věk mladých pachatelů trestních činů stále klesá.

Trestná činnost dětí a mladistvých se v mnoha ohledech od trestné činnosti starších věkových skupin liší a to jak svojí strukturou, četností výskytu, způsoby provedení, motivací tak i osobnostními charakteristikami pachatelů. Trestná činnost dětí a mladistvých se velmi těžko zjišťuje, prokazuje, vyšetřuje a postihuje.

Od 1. ledna 2004 nabyl účinnosti nový zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, který nově upravuje problematiku delikvence mládeže. Smyslem nové právní úpravy v samostatném kodexu je komplexně upravit hmotněprávní i procesněprávní aspekty trestání mladistvých, nově konstituovat systém speciálních soudů mládeže a jasně vymezit účel reakce státu na trestnou činnost mládeže.

Tato bakalářská práce se zabývá otázkou, zda je vhodné snížit věkovou hranici, určující trestní odpovědnost pachatelů. V teoretické části se zaměří na příčiny vzniku kriminality mladistvých a faktory, které je mohou ovlivnit, dále pak popisuje současný stav naší legislativy a způsoby práce s rizikovou mládeží.

V praktické části zjistí formou dotazníku, jaký je názor odborné veřejnosti na snížení hranice trestní odpovědnosti. Dotazník budou rozdány dvou skupinám, které pracují s mládeží rozdílným způsobem. Jedna skupina pracuje s mládeží represivně – jedná se především o policisty a kriminalisty. Druhou skupinu tvoří lidé, jejichž přístup

k tomuto problému je preventivní, což jsou sociální pracovníci či psychologové pracující s dětmi a mládeží.

Výsledky dotazníků se zpracují a porovnají se názory obou skupin, které mohou mít díky způsobu své práci na stejnou věc rozdílný pohled.

Cílem této bakalářské práce je zmapovat legislativní podmínky práce s delikventní mládeží a zjistit mezi odbornou veřejností názor na snížení věkové hranice trestní odpovědnosti.

2 Základní pojmy

Zpočátku je třeba vymezit některé pojmy, které budou v práci používány.

„Kriminalita“ – úhrn činů uvedených v trestním zákoně obvykle popisovaných podle prostoru, času, rozsahu, struktury a pohybu¹

„Delikvence“ – zahrnuje nejzávažnější poruchy v chování mládeže projevující se především jako narušení sociálních a právních norem. Vyznačuje se určitou hromadností výskytu, stabilitou a rozšířeností při stejných sociálních podmínkách. Vedle trestných činů tak zahrnuje jevy, které jsou nepochybně závadné, ale samy o sobě nejsou trestné – např. útoky z domova, alkoholismus, nealkoholovou toxikománii, chorobné hráčství, prostituci, účast na činnosti extrémistických skupin, závadových part, agresivitu vůči druhým či vůči věcem, až po agresivitu zaměřenou proti vlastní osobě (sebevražedné pokusy a sebevraždy)

„Osoba mladší než 15 let“ - jde o pojem trestněprávní. Z hlediska počítání času vymezuje v trestním řízení pojem „osoba mladší než 15 let“ časové období, kdy fyzická osoba, která před dovršením patnácti let věku spáchala čin jinak trestný, není trestně odpovědná (§ 11 tr. zák.). V trestním řízení užíváme tohoto pojmu k označení kategorie osob podléhajících zvláštnímu režimu při výslechu svědka (§ 102 tr. řádu). Tuto kategorii trestní řád jinak označuje jako: „osoby, které pro nedostatek věku nejsou trestně odpovědné“. Trestní zákon v některých svých skutkových podstatách

¹ *Universum – Všeobecná encyklopedie*, ODEON, Praha 2000. ISBN 80-207-1072-8

(např. ve skutkové podstatě trestného činu pohlavního zneužívání podle § 242 tr. zák.) tímto pojmem označuje skupinu osob, která požívá zvýšené trestněprávní ochrany. Převážně však jde o pojem užívaný kriminologií a praxí.

„Nezletilý“ – obsahově i významově je opakem zletilosti. Je to fyzická osoba, která nedovršila 18 let věku nebo nenabyla zletilosti manželstvím. Trestní právo tento pojem neužívá, i když v trestněprávní praxi je často používán pro označení osob ve věku do patnácti let.

„Mladistvý“ – je pojem trestněprávní. Je s ním spojen počátek trestní odpovědnosti fyzické osoby za spáchaný trestný čin (též přestupek) i zvláštnosti trestní odpovědnosti a trestního řízení proti mladistvým. Nelze jej proto ztotožňovat s pojmem „nezletilý“, který je pojmem občanského práva. (Zletilosti se podle § 8 odst. 2 občanského zákoníku nabývá dosažením osmnáctého roku, příp. uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani prohlášením manželství za neplatné). Obecná (plná) trestní odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin nastává až dnem následujícím po dnu, ve kterém fyzická osoba dovršila 15 let věku. Podle § 74 odst. 1 tr. zák.: při trestání osoby, která v době spáchání trestného činu dovršila patnáctý rok věku a nepřekročila osmnáctý rok svého věku (mladistvý), přihlédně soud ke zvláštní péči, již společnost věnuje mládeži.

„Osoba blízká věku mladistvého“ – jako u předcházejícího výkladu se jedná o pojem, který je užíván převážně v kriminologii. V trestním zákonu je užit v ustanovení § 33 písm. b) jako polehčující okolnost při výměře trestu. Z hlediska počítání času vymezuje relativně krátké časové údobí mezi 18 a 19 rokem života, kdy lze fakultativně, za určitých podmínek, uplatnit zvláštní způsoby řízení proti mladistvému.

„Dítě“ – podle Úmluvy o právech dítěte přijaté dne 20.11. 1989 v New Yorku se dítětem rozumí osoba mladší 18 let, pokud nedosáhla zletilosti dříve. Trestní řád takového pojmu neužívá. Trestní zákon uvedené označení užívá pro kategorii osob, která požívá zvláštní trestněprávní ochrany za podmínek stanovených ve vybraných skutkových podstatách. Obecně, podle zákona o rodině jsou za děti považovány osoby mladší 15 let.

3 Činitelé ovlivňující vznik kriminality mládeže

V posledních letech narostla i v České republice kriminalita, která se týká zejména mladistvých. Snažíme se proti ní bojovat různými přístupy, jak ofenzivními, tak defenzivními. Pro zlepšení současného stavu je nutná spolupráce jednotlivých institucí a mnohé novely zákonů. Některé byly již nově přijaty.

Kriminalita v posledních letech masově narůstá. Týká se to zejména kriminality majetkové. Kriminalita se koncentruje zejména ve velkých městech, průmyslových aglomeracích s vysokým stupněm anonymity. Zvyšuje se samoúčelná brutalita a bezohlednost při trestné činnosti. Stoupá kriminalita spojená s drogami a jinými závislostmi. Stále vyšší počet trestných činů zůstává nenahlášen, neobjasněn a nepotrestán. Mění se profil pachatelů, kteří se neliší od ostatní průměrné populace. Problematickým jevem zvyšující se kriminality je nárůst trestných činů spáchaných nezletilými delikventy.

Tyto jevy se vyskytují nejen v ostatních státech, ale nedotčena nezůstala ani Česká republika, kde za posledních dvacet let se zvýšil počet registrovaných trestných činů čtyřnásobně. Násilná kriminalita vzrostla dvojnásobně a majetková kriminalita sedminásobně. Zlomovým obdobím nárůstu kriminality byla léta 1990-1993. Za posledních dvacet let se také zvýšil trojnásobně počet stíhaných mladistvých a dětí tři a půl násobně. Od roku 1990 vzrostl počet mladistvých pachatelů ve věku od 15 do 18 let o 100% a dětí ve věku do 15 let o 160%. Od roku 1989 vzrostl počet pachatelů do 18 let o 121%, což dokazuje explozi kriminality mezi mládeží. Týká se to pouze objasněných trestných činů.

Činitelů, které mohou způsobovat vznik delikventního chování u dětí a mládeže je několik. V této části práce popíšu několik základních, které chování dětí podle mě nejvíce formují a přispívají k socializaci mládeže.

3.1 Dědičnost

Genetická zakotvenost lidského chování je aspekt současnými společenskými vědami stále nedoceněný. Prakticky všechny osobnostní vlastnosti i většina lidských postojů, a dokonce i zájmů je dědičná. Lidské individuální charakteristiky jsou však z tohoto hlediska mnohem méně prozkoumány než z hlediska vlivů prostředí (zejména vlivů rodiny a jiných skupin). Naše civilizace si totiž chce a potřebuje myslet,

že lidského jedince je možné dalekosáhle programovat vlivy prostředí. Proto si vytváří vědecké teorie a s nimi volně souvisejí soustavy přesvědčení, jež tento předpoklad potvrzují.

Historickou prioritu v zaměření společenskovedních disciplín na vlivy prostředí má novověký osvícenský racionalismus, který prohlásil člověka za „nepopsanou tabuli“, na níž výchova může napsat téměř cokoliv.

3.2 Vrozené předpoklady

Vrozené předpoklady či konstitute mohou u jedince ovlivnit jeho delikventní chování. Porucha osobnosti je většinou psychiatrických škol pojímána jako trvalá, vrozená osobnostní dispozice, která staví člověka mimo normu. Mezi normou a poruchou osobnosti se ještě někdy rozlišují akcentované osobnosti a anomální osobnosti. Poruchy osobnosti, případně i oba další typy odchylek od normy, jsou diagnostikovány u pachatelů trestné činnosti velmi často. U mladistvých je ovšem nesnadné odlišit povahové změny vyvolané bouřlivěji probíhajícím dospíváním od stálých povahových rysů, případně od projevů procesuálního psychického onemocnění. Tentýž symptom může být projevem, jenž po dosažení dospělosti beze stopy zmizí, může být také projevem stálé osobnostní struktury, ale může být i prvním příznakem začínající hebefrenní formy schizofrenie. Hlavním kritériem při diagnostikování psychopatie je stálá od dětství se projevující nerovnováha ve skladbě osobnostních vlastností, takže některé jsou nápadně vyvinuté, případně některé nápadně chybí.

3.2.1 Kvalifikace poruch osobnosti

Starší klasifikace poruch osobnosti rozlišovaly nejméně desítku diagnostických jednotek, přičemž u lidí s delikventním chováním byly nejčastěji shledávány diagnózy *osobnosti anetické, osobnosti nezdrženlivé a osobnosti explosivní*. U nás nyní platná 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí uvádí následující druhy osobnostních poruch, jež mohou mít vztah ke kriminálnímu jednání: *disociální poruchu osobnosti, emočně nestabilní poruchu osobnosti a smíšenou poruchu osobnosti*. Vedle toho klasifikace obsahuje skupinu Návykové a impulzivní poruchy, do níž jsou řazeny: *patologické hráčství, patologické zakládání požárů a patologické kradení*.

Protože se zatím nikomu nepodařilo stanovit zastoupení těchto diagnóz v populaci, není možné tvrdit, že např. populace vězněných lidí zahrnuje významně víc psychopatických jedinců než populace lidí, kteří nikdy nebyli v konfliktu se zákonem.

3.2.2 Rozumové schopnosti

Odlišení biologických kořenů od vlivů rodiny a jiných prostředí je nesnadné – např. nepřátelské chování může být stejně dobře reakcí na velmi nepříznivé podmínky. V nichž člověk vyrůstal, může být projevem vrozené dispozice a může být reakcí na nepříznivé prostředí, např. vězení, v němž se člověk zrovna nachází. Ke konstitučním disponujícím faktorům je obvykle počítána i snížená úroveň rozumových schopností, opakovaně potvrzovaná průzkumy mladých i dospělých lidí ocitajících se ve věznicích a nápravných ústavech. Rozumové schopnosti měřené inteligenčními testy jsou prokazatelně více determinovány dědičností než učením.

Pachatelé kriminálních činů mají významně lepší výsledky v neverbálních subtestech, než ve verbálních subtestech testovacích baterií, což patrně souvisí s jejich postojem ke škole a k učení. Nadějnější než celkové posuzování inteligence jedním kvantitativním skórem by bylo studium více složek rozumových schopností, což moderní testy struktury inteligence již umožňují. Ze zatím ojedinělých studií tohoto druhu na jiných typech populace se zdá pravděpodobné, že lidé, kteří se dostávají do konfliktu se zákonem, mají kognitivní komplexitu proti jiným lidem nižší, tj. že uplatňují jedno nebo dvě hlediska, a tutéž jednoduchost předpokládají i u ostatních. Ti, kdo se stávají vůdci delikventně jednajících part, mají pravděpodobně nadprůměrnou sociální integraci.

3.2.3 Pohlaví

Disponujícím konstitučním faktorem je i pohlaví jedince. Muži se podle dostupných statistik dopouštějí trestných činů mnohem častěji než ženy, a to ve všech společnostech, ve všech dobách, nezávisle na své příslušnosti k etnické skupině i nezávisle na druhu trestné činnosti.

Rozdíl v mírách mužské a ženské kriminality je připisován vrozeně vyšší agresivitě mužů, která je ovlivňována mužským pohlavním hormonem testosteronem, který působí nejen na mozek, ale i na utváření těla. Za pozornost stojí výskyt kriminality a sexuální aktivita podle věku, kdy vrcholu dosahuje mezi 18 a 22 roky.

Dívky jsou všeobecně pod vyšší kontrolou ze strany rodičů, učitelů a ostatních dospělých než chlapci, takže mají více příležitostí vstřípit si zábrany k protispolečenskému chování zábrany než chlapci. Také vrstevnické vazby pro ně nemají takový význam jako pro chlapce. Mají nesporně pevnější vazby na rodinu.

3.3 Rodina

Vliv rodiny je nesporně považován za hlavního činitele, který svým selháváním podporuje u dětí kriminální chování. Rodina však není neměnnou institucí, její funkce se v poslední době výrazně změnily.

Období dětství a dospívání jsou uznávána jako periody se zvláštním, výlučným postavením v lidském životě. Obě tato zmíněná období nabývají stále na větším významu, díky stále delší době, kterou mladí lidé potřebují na vzdělávání.

Do nedávné doby se z dětství do dospělosti přecházelo naráz. Toto nebylo obdobím, které by mělo zvláštní potřeby a privilegia. Před formálním dosažením dospělosti už byly děti považovány za „malé dospělé“ a podílely se prakticky na všech činnostech jako dospělí lidé. Vzhledem k tomu, že v současné době se rodí stále méně dětí, jsou považovány za větší citovou investici než tomu bylo dříve.

Teprve na začátku novověku se začíná objevovat hranice vymezující mírnější tresty pro děti. Ještě na přelomu minulého a našeho století byla deseti hodinová práce dětí běžným zjevem. Dítě bylo považováno za stejnou pracovní sílu jako dospělý. Radikální změnou, která ovlivnila generace dětí bylo zavedení povinné školní docházky.

3.3.1 Organizace nahrazující rodinu

Dnes děti nevstupují na trh práce v tak raném věku a přímo, ale na základě výsledků svého pracovního úsilí ve škole. V našem století k dalšímu snížení počtu let, kdy jsou děti v péči rodičů a to zavedením kolektivních zařízení pro předškolní děti jako jsou jesle a mateřské školy. Děti se tím velmi brzy dostávají do péče organizací, jež leccím napodobuje organizace dospělých pro dospělé. Děti navštěvují také různé mimoškolní zájmové kroužky, které jsou rovněž organizovány dospělými. Celková doba, kterou děti tráví během dne v péči těchto organizací je stejně dlouhá jako doba, kterou tráví v zaměstnání jejich rodiče.

Sociální kontrola dětí prostřednictvím těchto organizací stále narůstá. Neorganizovaný čas dětí zaplňují média, především televize. V prostředí, které vyžaduje velkou míru konformity jsou děti vystaveny více než v minulosti tlakům na dokonalou adaptaci. Každá odchylka od normy jako hyperaktivní chování nebo vrozená porucha učení se může stát vážným problémem. Dítě se může dostat na okraj zájmů, což má vliv na jeho sebehodnocení a jeho postavení mezi spolužáky. Selhání ve škole může předzvěstí dalšího selhávání v životě.

3.3.2 Změny ve struktuře rodiny

Velikost dnešní rodiny je menší než tomu bylo dříve a stoupá počet rodin, v nichž o dítě pečuje jen jeden z rodičů. Evropská společnost spolu s rodinou přechází z období industriálního do období postindustriálního. Ženy se více emancipují a ve větší míře vstupují na trh práce. Mění se jejich chuť a možnost angažovat se v tradičních ženských rolích hospodyň a vychovatelek dětí. Jejich snaha uplatňovat se v politice a veřejné sféře se dostává do konfliktu s potřebami dítěte a s tradičně nízkou ochotou mužů podílet se na výchově dětí a provozu domácnosti.

Nejcennějším kladem rodičů do nové generace přestal být majetek a společenská privilegia, ale stalo se jím vzdělání. V dnešní době se doba vzdělávání prodloužila a stává se prakticky celoživotní záležitostí a také se vysoce specializovala. Rodiče vyvíjejí velký tlak na děti, aby se náležitě vzdělávaly. Vzdělávací programy nestačí udržet krok s překotným vývojem vědy a techniky. Děti jsou připravovány na stav společnosti, který je čím dál tím obtížnější předpovědět.

Nejvýše ceněnou hodnotou současné společnosti je individuální svoboda, možnost volby, osobní rozvoj a sebeuplatnění.

„Zdrojem oprávněných obav je slábnoucí vazba mezi rodičovstvím a partnerstvím příznačná pro všechny postindustriální společnosti. Děti vychovávané jen jedním z rodičů (ve všech zemích jsou to ve zdrcující většině matky) mají podle mezinárodních srovnávacích studií, jež jsou dnes k dispozici, o něco horší výsledky ve škole, víc zdravotních a psychických problémů a také více střetů se zákonem než děti ze srovnatelné socioekonomické vrstvy, které vyrůstají s oběma rodiči. Chlapci žijící ve

společné domácnosti s vlastním otcem mají významně menší sklon přestupovat meze zákona než chlapci žijící bez otce či s nevlastním otcem.“²

Už jsem konstatoval, že dítě navštěvuje od útlého věku kolektivní zařízení, také většina lidských aktivit v dospívání i v dospělosti se odehrává mimo rodinu a lidský život končí velmi často v nemocnici nebo v domově pro staré lidi.

Sociální stát se stává obrovskou náhradní rodinou všech občanů. Stát a různé organizace mají ve srovnání s rodinou tu nevýhodu, že se stejně jako každá instituce chová neosobně, byrokraticky a pouze z jednoho aspektu. Špatně funkčních rodin však stále přibývá a nevyhnutelně tak vzrůstá snaha, aby jejich funkce přebíraly státní orgány, případně i jiné organizace. Současná společnost má totiž jen velmi omezené možnosti, jak donutit rodiče, aby upřednostnili zájmy dětí a řádné plnění rodičovských povinností před svými zájmy.

3.3.3 *Vliv sociální pozice rodiny*

Ještě ve čtyřicátých a padesátých letech platilo, že většina mladistvých delikventů pocházela z nejchudších a nejméně vzdělaných rodin. Po válce nastalo zvyšování kriminality dětí ze středních vrstev a navýšení počtu kriminálně jednající mládeže z nejlépe situovaných vrstev. Nicméně se stále ukazuje, že nejpříznivější živná půda pro kriminální chování mládeže je nejnížší vrstva společnosti, vrstva lidí bez kvalifikace a vrstva, v níž je největší chudoba a nezaměstnanost. Novodobé přelévání kriminality do společensky lépe situovaných rodin se dá interpretovat jako následek klesajícího vlivu rodiny na chování dětí.

Pokud rodič nedokáže přiměřeně reagovat na dětskou potřebu bezpečí, dítě si o něm vytváří představu, kterou pak může zobecnit i na jiné lidi. Dítě si nevytvoří základní důvěru k dospělému a svou neuspokojenou potřebu vazby pak zdůrazňuje buď zesilováním emočních projevů, nebo ji naopak potlačuje a stylizuje se do úlohy nezávislého jedince.

„Studie delikventně jednajících mladistvých založené na jejich popisu rodinného prostředí ukazují rodinné prostředí přestupníků zákona jako chladné, s minimem

² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a Delikvence*. Portál, Praha 1998. ISBN 80-7178226-2, str. 40.

rodičovského zájmu o děti. Rodiče jsou dětmi charakterizováni jako pasivní či odmítaví, nezainteresovaní na potřebách dítěte.“³

Zvláštní kategorií jsou děti, které byly vychovávány v kolektivních institučních zařízeních a prošly celou sérií náhradních domovů a rodinné prostředí vůbec nepoznaly. Tyto doslova deprimované děti mají oslabenou schopnost navazovat vztahy a mají oslabený smysl pro mimoústavní realitu. Jejich adaptace na jakýkoliv ústav je lepší než adaptace na samostatný život mimo něj. Proto pro ně může být vězení vlastně známým prostředím, které nevědomky upřednostňuje před náročným životem na svobodě.

3.4 Škola

Škola spolu s rodinou ovlivňuje děti a mládež od raného věku a mohou mít zásadní vliv na socializaci jedince a mohou působit velmi preventivně před vznikem kriminality.

Vzhledem k překotnému vývoji vědy mohou tvůrci vzdělávacích programů jen těžko s tímto trendem držet krok. Také mohou jen těžko předvídat co bude tento vývoj vyžadovat od dětí až budou dospělé. Děti budou v budoucnosti nuceny opustit názor na svět jako na místo neomezených možností, protože budou mnohem tvrději konfrontovány se zhoršováním životního prostředí, s mizením zdrojů energie a surovin.

Tlak na individuální výkon v současné společnosti stále roste, což také nezůstává bez vlivu škol, i zde žáci soutěží o to, kdo bude nejlepší. Zřetelným trendem je zvyšující se délka školní docházky a nárůst vzdělanosti populace. Vzdělání se stává prakticky ve všech oborech záležitostí celoživotní.

3.4.1 Úloha školy v současnosti

S tím, jak slábne vliv rodin na děti, zároveň mladou populaci více ovlivňují média a působí vrstevnické skupiny, se škola stává takřka jediným prostředím, které schopno garantovat optimální působení na dítě, které je v souladu se zájmy společnosti. „Míra učitelovy angažovanosti na žakově osudu ovšem může přesahovat míru rodičovského zájmu jen výjimečně a dítěti to nemusí být na prospěch ani v případech,

³ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a Delikvence*. Portál, Praha 1998. ISBN 80-7178226-2, str. 43.

kdy rodina v něčem selhává. Od socializačního působení školy se dnes očekává víc, než je reálné.“⁴

Lidé, kteří vytvářejí vzdělávací systémy si dobře uvědomují, že se svět neustále mění a tím zároveň i nároky na učitele. Svět se stále více globalizuje a propojuje. Od škol se očekává, že budou vychovávat vysoce specializované odborníky a zároveň budou posilovat občanské ctnosti, schopnost samostatného uvažování.

Na školu je kladena celá další řada požadavků. Měla by děti nejen kvalifikovat pro budoucí práci, ale také je vychovávat k občanské angažovanosti, a to vše ve spolupráci s rodinou. Není však jednoduché skloubit zájmy společnosti, rodiny a školy. Rodiny někdy odmítají spolupracovat se školou, zejména mají-li jiné hodnoty než škola. Škola má přihlížet nejen k postojům rodičů, ale i k individuálním potřebám dítěte. Při tom má vychovávat děti ve třídách, které mají velké množství žáků.

3.4.2 Hodnota vzdělání

Kriminalita mládeže je jev i bohatých západních společnostech spojený s nezaměstnaností, s chudobou, s nedostatečným vzděláním, často i s nedokončeným základním vzděláním, s nízkou motivací k práci. Všechny tyto faktory jsou propojeny. Příčiny kriminality se mohou hledat jednak u rodiny, ale také u vzdělávacího systému. V současné době jsou nezaměstnaností postiženy především mladí lidé a z nich hlavně ti s nejnižším vzděláním. Vyšší vzdělání má nejen hodnotu jako vzdělání určitého typu, ale současně zvyšuje obecnou adaptabilitu člověka na měnící se potřeby na trhu práce.

Podhoubím kriminality jsou ve společnosti převážně sociálně hendikepované vrstvy obyvatel. Vzdělávací politika státu může proto potencionálně kriminalitu redukovat, jelikož může lidem pomáhat, aby se ze svých sociálních hendikepů vymaňovaly. Příliš štědré sociální dávky spolu s nedostatkem pracovních příležitostí, s nedostatkem dostupných bytů a s nedostatečnými možnostmi získat uplatnitelnou profesní kvalifikaci vedou k tomu, co bývá nazýváno sociální past. (mladí lidé jsou schopni se uživit, ale nemají větší motivaci k tomu, aby změnili své postavení na okraji společnosti)

I tam, kde se podařilo umožnit vstup sociálně znevýhodněných do vyšších forem vzdělávání, zůstává problémem dokončování studia. Zvýšený podíl mladých lidí, kteří

⁴ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a Delikvence*. Portál, Praha 1998. ISBN 80-7178226-2, str. 66

po dokončení základní školy pokračují v dalším studiu, tedy ještě neznamená, že je vyšší jejich naděje na lepší společenské uplatnění. Širší nabídka vzdělávacích programů také neznamená zlepšení pro děti, které pocházejí ze sociálně znevýhodněných rodin. I v této široké nabídce jsou určité typy škol a učilišť, jejichž absolvování není zárukou perspektivní a dobře placené práce.

Děti v tradičních školách soutěží pouze v reprodukci znalostí a ne ve schopnosti spolupracovat nebo nalézat vlastní řešení reálných problémů. Systémových změn bylo po roce 1989 v našem školství realizováno velmi málo. U nás není zatím náležitě rozvíjena ani tvořivost dětí, ani pro sociální dovednosti, ani další občanské ctnosti, jež jsou předpokladem pro samostatný život v demokratické společnosti.

3.5 Vrstevnické skupiny

Jak bylo uvedeno dříve, děti tráví čím dál více času ve formálních skupinách v kolektivních zařízeních, jako jsou škola nebo různé zájmové organizace, tak i v neformálních skupinách v místě bydliště. Kriminalita mládeže je páchána skoro vždy v partách čili v neformálních vrstevnických skupinách. Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin jsou vrstevnické party důležitější než pro mladé lidi, kteří vyrůstají v běžných rodinách. Nároky na konformitu ve vrstevnické skupině jsou obvykle vyšší než je tomu v jiných skupinách. Zahrnují nejen způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, druh preferované hudby, postoj ke škole, k práci, k rodičům, k drogám, k alkoholu apod.

U dětí s nízkou podporou rodiny je pravděpodobné, že potřeba přijetí do skupiny je velmi silná. Na tyto děti má zásadní vliv vůdce party, který toho také využívá. Vstupním rituálem do již existující skupiny může být dokonce spáchání nějakého trestného činu. Čímž adept překročí hranici běžných tabu a může být buď vůdcem skupiny či ostatními členy party vydírán.

3.5.1 *Vznik delikventních part*

Delikventní party u nás skoro vždy vznikají z podskupin mladých lidí, kteří se znají z jedné instituce. Některé party jsou ke své kriminální činnosti přivedeny tím, že tráví čas v hernách a na diskotékách a záhy se jim na tento způsob života přestane dostávat prostředků. Tyto prostředky si začnou opatřovat drobnými krádežemi, které mohou přerůstat v organizované a plánované akce napojené na různé překupníky.

Jedinci ve snaze splynout s partou jsou ochotni uchýlit se i k zneužívání návykových a psychotropních látek jejichž užívání, či spíše zneužívání, nezřídka vede ke stejnému modelu chování jaké jsem popsal v předešlém příkladu.

3.6 Média

Vliv médií, zejména pak televize na socializaci dětí a mládeže je nezpochybnitelný. Děti a dospívající sledují televizi ze všech médií nejvíce. Čas, který věnují sledování televize může být dokonce v průměru delší než všechny jiné mimoškolní činnosti, kterými se mohou zabývat. Sledování televize má neustále vzestupný trend.

Narůstající trend samoučelného zobrazování násilí může u některých dětí vyvolat dojem, že mohou používat násilí jako legitimní způsob prosazování svých vlastních potřeb. Škodlivé účinky na děti může mít jak násilí fiktivní, tak naturalisticky popisované násilí skutečné, tak i nejasná hranice mezi tím, co se opravdu stalo a co nadsadili pro větší účinnosti autoři pořadu. Za normálních okolností má dítě již ve středním školním věku schopnost se distancovat od předváděného násilí a zaujímat k němu kritický postoj. Tato kritičnost se však dá vhodným druhem zábavného podání scén s násilím oslabovat.

Televize tedy posiluje agresivitu nejen u disponovaných jedinců, posiluje ji u všech dětí a vyvolává u nich pocit, že svět je nebezpečným místem. Vášnivý konzument televize ztrácí kontakt se skutečným světem a díky tomu může slábnout jeho schopnost odlišovat možné a nemožné.

Filmový zločinec je v dnešních filmech velmi často líčen se sympatiemi, a to i v případě, že film je inspirován skutečnou postavou. Fakt, že živá předloha filmové postavy zabila řadu lidí, uskutečnila sérii loupežných přepadení či způsobila velké škody a utrpení jednotlivců i státu, nikterak nebrání režisérům, aby do této úlohy obsazovali atraktivní herce a aby je činili postavami pro diváka co nejsympatičtějšími.

Hrdiny přestali být lidé bojující na straně zákona, policisté, soudci ale stávají se jimi právě zločinci, kteří zákon porušují.

Výkonný výbor Americké psychologické asociace pro vliv televize na společnost v roce 1992 oficiálně potvrdil škodlivé účinky násilí předváděného v televizním vysílání.

4 Specifické znaky trestné činnosti mládeže

Struktura trestné činnosti mládeže doznala v posledních letech významných změn a to zejména v posunu ke kvalifikovaným a závažnějším formám páčání. Struktura trestné činnosti mládeže a samotný způsob spáchání jsou ovlivňovány vývojovými prvky osobnosti, existencí kriminogenních faktorů, schopností mladého člověka negativní jevy rozpoznat a eliminovat. Některé jevy jsou pro mladého člověka na rozdíl od dospělého nepřekonatelné, podřizuje se jim a ve spojení s vhodnými podmínkami vedou ke spáchání různých kriminálních deliktů.

4.1 Odlišný způsob páčání trestné činnosti

Způsob páčání trestné činnosti mládeže je výrazně ovlivněn věkem pachatelů, jejich psychickým vývojem, tělesnými propozicemi, vlastnostmi a zkušenostmi. V tomto ohledu se mezi dospělými a mladistvými pachateli projevují určité zvláštnosti, ke kterým zejména patří:

- výběr předmětu útoku je určován jiným hodnotovým systémem než u dospělých,
- *trestná činnost je častěji páčána se spolupachateli a ve skupině,*
- příprava trestné činnosti je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu,
- *chování mladistvých pachatelů se vyznačuje neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocením zařízení,*
- konání mladistvých pachatelů je poznamenáno nedostatkem vědomostí a schopností při překonávání překážek, mnohdy je použito neúměrných prostředků k dosažení,
- *na páčání trestné činnosti mladistvých má značný vliv alkohol (případně jiná návyková látka), který zvyšuje agresivitu, nekoordinovanost pohybů a podporuje nepřiměřené reakce na vnější podněty,*
- mladiství pachatelé jednají více emotivně než rozumově, trestná činnost je páčána ve většině případů živelně pod vlivem momentální situace,
- *při opakované trestné činnosti se vyskytují specifické znaky z předcházející trestné činnosti,*
- při získávání alibi se mladiství pachatelé orientují na osoby ze skupiny, do níž patří,

- *o přípravě, ale i o spáchané trestné činnosti se pachatelé rádi svěřují členům své skupiny,*
- pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí (např. auta, videa, motocykly, rádia, oblečení, zbraně, nože, alkohol, cigarety, léky apod.),
- *věci získané trestnou činností skupinou mladistvých jsou velmi brzy rozdělovány mezi její členy, při rozdělování je patrná hierarchie ve skupině a finanční prostředky se zpravidla utrácejí ve skupině*
- některé znaky způsobu spáchání trestné činnosti vyplývají ze somatických znaků pachatele, např. vyšší rychlost pohybu, mrštnost, obratnost, menší postava a nižší váha.⁵

5 Právní podmínky péče o delikventní mládež

Problematika delikventní mládeže je řešena v rámci sociální a kriminální politiky státu. Sociální politika zahrnuje politiku mládeže, zaměstnanosti, vzdělávání, rodinnou, zdravotní atd. Dílčími systémy kriminální politiky jsou politika trestní a politika preventivní. Trestní politika představuje defenzivní strategii kontroly kriminality a její převážně represivní část je orientována na minulost, na konkrétní události, trestné činy, které již nastaly. Preventivní politika směřuje do budoucnosti, představuje ofenzivní strategii kontroly kriminality, spoléhá se především na nerepresivní prostředky. Zabývá se snižováním pravděpodobnosti páchaní trestných činů. Systém péče o delikventní mládež tvoří soustava institucí působících v rámci sociální i kriminální politiky, jejichž práva a povinnosti určuje příslušná legislativa.

5.1 Listina základních práv a svobod

Zvláštní ochranu rodině, dětem a mladistvým zaručuje čl. 32 Listiny základních práv a svobod a dále Úmluva o právech dítěte, která deklaruje právo dítěte na život, zdravý vývoj, rodičovskou péči, život v rodině, vzdělání a zaměstnání.

Neméně důležité je právo dítěte na ochranu před zanedbáváním, zneužíváním a duševním nebo tělesným násilím. Toto ustanovení zdůrazňuje význam sociální

⁵ MAREŠOVÁ, A. *Kriminalita mládeže*, Studie IKSP, Praha 1996, ISBN 80-7338-046-3, str. 23

prevence, která ve svém důsledku směřuje k ochraně společnosti jako celku. Ochrana postavení dítěte a jeho oprávněných zájmů představuje rozsáhlý soubor práv dítěte, která jsou upravena v různých právních odvětvích a normách různé právní síly. Jde především o předpisy práva rodinného, občanského, sociálního, práva správního (školství, zdravotnictví), práva trestního a přestupkového.

Z hlediska občanského práva se každý člověk stává občanem okamžikem narození a má tudíž způsobilost k právům a povinnostem. Právní status dítěte je definován s odkazem k věku. Právní normy používají v zásadě dva termíny. První termín – nezletilec, je užívaný pro oblast práva soukromého. Zletilost, jako plná způsobilost osoby svým vlastním jednáním nabývat práv a zavazovat se, vzniká podle občanského zákoníku dosažením 18 let. Mezi právním statutem dítěte mladšího 15 let a adolescentem mezi 15–18 rokem věku není podstatný rozdíl. Zásadní rozdíly jsou však v oblasti trestního a přestupkového práva, neboť s věkovou hranicí 15 let je spojen vznik trestní odpovědnosti. Mladistvý je tedy termín důsledně užívaný trestním i přestupkovým právem pro věkovou skupinu 15–18 let.

Protože primárně je nutné právní postavení dítěte odvozovat z práva ústavního, je základ právního postavení dítěte tradičně odvozován z práva rodinného, kde jsou zásadní vztahy mezi rodiči a dětmi.

5.2 Zákon o rodině

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění, nově upravuje pojem rodičovské zodpovědnosti jako soubor povinností a práv rodičů k nezletilým dětem, které spočívají v zajišťování jejich výchovy, výživy, správě majetku a vytváření harmonického rodinného prostředí. Tam, kde rodiče nemohou, nechtějí nebo zneužívají své rodičovské zodpovědnosti, tedy ohrožují zájem dítěte, zasahuje do jinak chráněného soukromí rodiny stát, který plní svoji roli opatřeními sociálně-právní ochrany dětí.

5.3 Občanský soudní řád

Soudní ochranu práv dítěte a ukládání výchovných opatření soudem upravuje občanský soudní řád v Hlavě VIII – Péče soudu o nezletilé (§ 176–185). Soud v opatrovnickém řízení rozhoduje ve věci výchovy a výživy nezletilých, o styku rodičů

s nimi, o omezení, pozastavení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti, o záležitostech, o nichž se rodiče nemohou dohodnout.

Soud vede rodiče nezletilých k řádnému plnění povinností při péči o nezletilého. Vyřizuje podněty a upozornění občanů a právnických osob stran výchovy nezletilého a činí vhodná výchovná opatření, pokud je neučinil orgán sociálně-právní ochrany.

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může orgán sociálně – právní ochrany dětí:

- napomenout vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, které narušují jeho řádnou výchovu
- stanovit nad nezletilým dohled, který provádí za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti
- uložit nezletilému omezení, které zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu. Zejména zakáže nezletilému návštěvu podniků a zábav pro něho nevhodných.

Pouze soud může, vyžaduje-li to zájem dítěte, svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítě souhlasí. Soud může svěřit dítě též do pěstounské péče.

Jestliže výchova dítěte je vážně ohrožena nebo narušena a dříve uložená výchovná opatření nevedla k nápravě, může soud nařídit ústavní výchovu.

5.4 Přestupkový zákon č. 200/1990

Přestupek je zaviněné jednání, které ohrožuje nebo porušuje zájem společnosti. Mladiství jsou postihováni z hlediska možných sankcí mírněji (§19). Za přestupek lze uložit sankce: napomenutí, pokutu, zákaz činnosti a propadnutí věci. Opatření mají charakter omezující (např. zákaz navštěvovat určitá veřejně přístupná místa, kde se prodávají alkoholické nápoje). Lze je uložit pachateli přestupku na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi.

Přestupky páchané rodiči a jinými osobami mohou ohrožovat zájem dítěte. Jedná se o přestupky na úseku sociálních věcí, zdravotnictví, školství, ochrany před alkoholem a jinými toxikomaniemi. Na druhé straně mohou mladiství narušovat celou řadu

chráněných společenských vztahů (např. přestupky proti veřejnému pořádku, občanskému soužití apod.)

Poslední novely přestupkového zákona postihují i konzumenty drog. Díky § 30 byla rozšířena v písmenu j) o skutkovou podstatu neoprávněného přechovávání omamné nebo psychotropní látky v malém množství pro osobní potřebu a sankcionována pokutou až do výše 15 tisíc korun. Tuto pokutu nelze uložit v blokovém řízení.

Na postih přestupků se vztahují obecné předpisy o správním řízení, podle kterého postupují obce, krajské úřady, policie a další orgány státní správy.

5.5 Trestní zákon, trestní řád

Trestní stíhání mladistvých pachatelů je upraveno v zákoně 140/1961 Sb, trestní zákon v platném znění a v zákoně 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním, v platném znění.

Postih mladistvých pachatelů a řízení proti nim je zapracováno do trestního kodexu ve formě zvláštních ustanovení. V trestním zákoně je obsaženo trestní stíhání mladistvých v Hlavě VII. § 74–87 trestního zákona, zvláštní způsob řízení proti mladistvým je upraven v Hlavě XX v §§ 291–301 trestního zákona. Platí obecná zásada, že pokud Hlava VII. trestního řádu neobsahuje ustanovení zvláštní, užije se na mladistvého pachatele ostatních stanovení trestního zákona. Podobně, pokud Hlava XX. trestního zákona neobsahuje ustanovení zvláštní, užije se i na řízení proti mladistvým obecných předpisů trestního řádu.

Obecné ustanovení trestního zákona vymezuje pojem mladistvého a stanoví zásadu, že soud při projednávání a rozhodování přihlédne ke zvláštní péči, kterou společnost věnuje mládeži. Trestní odpovědnost mladistvého spočívá v odlišném hodnocení stupně společenské nebezpečnosti činu pro společnost jako materiálního znaku trestného činu.

Zvláštní ustanovení trestního řádu zajišťují, aby byly objasněny všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí soudu, a to jak o vině, tak o přiměřeném trestu nebo ochranném opatření. Zdůrazňují se výchovné momenty v řízení, zajišťuje se obhajoba mladistvého ve všech stádiích trestního řízení. Nejdůležitějším pramenem pro zjištění poměrů mladistvého jsou orgány sociálně - právní ochrany. Tento orgán má s ohledem na jeho poslání a roli v trestním řízení potřebné pravomoci.

5.5.1 Vazba

Do vazby může být mladistvý vzat jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak. Účelem trestu u mladistvého je, aby trestem byla zabezpečena jeho výchova v řádného občana se zřetelem k jeho osobním vlastnostem, rodinné výchově, k prostředí z něhož pochází.

5.5.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova je druhem ochranného opatření a trvá dokud to vyžaduje její účel, maximálně však do 19 let. Pro uložení ochranné výchovy musí být splněny tyto podmínky:

- o výchovu mladistvého není náležitě postaráno
- výchova mladistvého byla zanedbána
- vyžaduje to prostředí v němž mladistvý žije.⁶

Ochranou výchovu lze uložit i osobě mladší 15 let, které dovršila 12 let, tedy pro nedostatek věku trestně neodpovědné. Obligatorně se ochranná výchova uloží tehdy, dopustí-li se dětský pachatel takového trestného činu, za který trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu. Soud to může učinit také tehdy, jestliže je to nutné k zajištění řádné výchovy osoby mladší 15 let, která spáchala čin, který by byl jinak trestným činem. Ochranná výchova se ukládá podle § 176–180 občanského soudního řádu.

Vazby i trest odnětí svobody vykonávají mladiství ve zvláštních věznicích. Od roku 1993 je realizován „Program zacházení s mladistvými vězni“. Jeho náplní jsou aktivity vedoucí k soběstačnému a plnohodnotnému zařazení mladistvého do běžného života po propuštění.

5.5.3 Trest odnětí svobody

Trest odnětí svobody, uložený mladistvému, lze podmíněně odložit za podmínek uvedených v § 58 odst. 1 trestního zákona. Pro mladistvého je příznivější zkušební doba, ukládaná při podmíněném odsouzení.

⁶ Edice ÚZ. *Trestní předpisy*, Sagit, Ostrava 2007. ISBN 978-80-7208-586-6

Oproti obecné zkušební době, která je 1–5 let, je při podmíněném odsouzení mladistvého zkušební doba snížena na 1–3 léta. Zkušební doba může být prodloužena ne však o víc než dvě léta.

Trestní zákon řeší i rozdílné podmínky výkonu trestu pro mladistvé. Výkon trestu má být vykonáván odděleně od ostatních odsouzených, ve zvláštních věznicích a odděleních. Pro posouzení, zda bude u mladistvého uplatněn rozdílný způsob výkonu trestu, je rozhodující jeho věk v době vyhlášení rozsudku. Soud zařazuje mladistvého do věznice pro mladistvé, kde může být zařazen do oddělení s dohledem, oddělení s dozorem a oddělení s ostrahou pro výkon trestu mladistvých. Tento typ věznice se nachází ve věznici Všechny.

Jestliže mladistvý spáchal trestný čin, za který trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu a stupeň nebezpečnosti takového trestného činu je mimořádně vysoký (např. vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení, zvlášť zavržení hodné pohnutce apod.). Soud může uložit trest odnětí svobody na pět až deset let.

6 Zvláštnosti trestního řízení proti mládeži podle zákona č. 218/2003 Sb.

6.1 Účel zákona

- Samostatná norma upravující způsob zacházení s dětmi a mladistvými, kteří se dopustili kriminálního jednání.
- Významné posílení prevenčních opatření tak, aby se pachatel kriminálních činů do budoucnosti zdržel.
- Zapojení mladistvého pachatele do procesu odčinění újmy, která vznikla protiprávním jednáním.
- Akcent na prevenci páchaní protiprávních činů.
- Prevence výchovných a léčebně ochranných prvků nápravy.
- Dominantní postavení speciálních soudů mládeže a specializace orgánů činných v trestním řízení.
- Posílení úlohy orgánů sociálně právní ochrany dětí a Probační a mediační služby.
- Náprava nedostatečné diferenciaci trestní odpovědnosti mládeže.
- Závislosti na věkové zvláštnosti mládeže preference alternativních opatření, zejména výchovných.

6.2 Základní principy zákona

- Speciální úprava zákona před obecnou právní úpravou.
- Aktivní přístup, participace pachatele na odstranění škodlivého následku.
- Subsidiárnost represe, dominantní postavení výchovného principu, trest jako „ultima ratio“.
- Princip restorativní justice – obnovující justice, důraz na práva oběti na odčinění škodlivého následku.
- Princip ochrany mládeže.
- Individuálnost řešení trestní věci se zřetelem na všechny okolnosti činu, osobu dospívajícího pachatele a jeho zdravotní stav.
- Dospívající pachatel musí vždy nést za své chování následky přiměřené věku a dosaženému stupni vývoje.
- Zvláštnosti ustanovení zákona 218 se neužijí, jestliže se úkon provádí po dovršení 19 roku věku mladistvého.

6.3 Základní zásady

Všechny nově koncipované zásady vycházejí z principu, že všechna opatření, postupy a prostředky upravené zákonem je třeba využít k obnovení narušených sociálních vztahů, integraci mladistvého do širšího sociálního prostředí a prevenci zločinnosti.

- Zákaz retroaktivity, zdůrazněna výchovná úloha řízení.
- Podpůrná role represe, zvýraznění úlohy výchovných opatření ukládaných v závislosti na stupni osobnostního vývoje.
- Individuální přístup vzhledem k rozumové a mravní vyspělosti, zákaz diskriminace.
- Přiměřenost výchovných opatření i represe, individuální přístup, spolupráce s orgány ochrany mládeže, preventivní charakter řízení.
- Ochrana soukromí, presumpce nevin.
- Rychlost řízení.
- Zásada satisfakce a odčinění škodlivého následku poškozeného.
- Zásada specializace orgánu činných v trestním řízení.⁷

⁷ CHMELÍK, Jan. *Rukověť Kriminalistiky*. Plzeň 2005. ISBN 80-86898-36-9, str.291

6.4 Změna trestní odpovědnosti mladistvého

Změna oproti současnosti s absolutní trestní odpovědností na relativní (podmíněnou) trestní odpovědnost mladistvého. Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl dostatečné rozumové a mravní vyspělosti do té míry, aby mohl rozpoznat nebezpečnost jeho jednání pro společnost nebo své jednání ovládat, není trestně odpovědný.

V případě prokázané nepřičetnosti podle zákona č. 218 nastupuje režim řízení proti osobě mladší 15 let.

6.5 Rozumová a mravní vyspělost

Rozumovou a mravní vyspělost je nutné vykládat ve vztahu k obvyklému vývoji osobě mladistvé:

- Jde o vývojovou opožděnost mladistvého, která nemá povahu duševní choroby, poruchy.
- Přičetnost předpokládá
 - a) schopnost rozpoznávací, to je určitý stupeň intelektu k chápání závažnosti svého protiprávního jednání, tedy rozumovou zralost či způsobilost,
 - b) schopnost určovací, to je způsobilost přizpůsobit svou vůli, schopnost klást odpor k pohnutkám, svodům, schopnost „odolávat partě“, apod.

Osoby, které nedosáhly určitého věku, nemohou být plně trestně odpovědné pro nedostatek náležitého stupně způsobilosti rozpoznávací a určovací. Proto bývají takové osoby stavěny na roveň osobám nepřičetným pro duševní poruchu, nebo bývá jejich trestní odpovědnost posuzována odchýlně od dospělých pachatelů.

Překročení mezí stanovených zákonem musí být pro mladistvého zjevné, musí si jich být vědom vzhledem ke své rozumové a mravní vyspělosti.

Trestní čin spáchaný mladistvým se nazývá proviněním. Pojmové znaky provinění:

- znaky uvedené v zákoně, to je formální znak (znaky skutkové podstaty, stanovený věk, přičetnost a nově rozumová a mravní vyspělost),
- materiální znak – nebezpečnost činu pro společnost (vyšší než malý).

6.6 Účinná lítost

Podle zákona č. 218/2003 Sb. Jde o zvláštní případ účinné lítosti, která předpokládá:

- účinnou snahu po nápravě,
- dočasnost nepříznivých následků.

Oba předpoklady musí být splněny současně.

Podmínky účinné lítosti:

- Jde o provinění do pěti let odnětí svobody.
- Mladistvý dobrovolně po činu odstranil nebo opravil způsobený následek nebo se o to alespoň pokusil.
- Projevil účinnou snahu po nápravě.
- Čin neměl trvale nepříznivé následky.

6.7 Promlčení

Obecně se snižují promlčecí lhůty z 20 na 10 let u provinění s výjimečným trestem, z 12 na 4 u provinění s horní hranicí trestu 12 let. Obecná promlčecí lhůta 3 let zůstává.

6.8 Právní omyl u mladistvých

Soud pro mládež může upustit od uložení trestního opatření

- provinění menší společenské nebezpečnosti,
- mladistvý spáchání činu lituje,
- projeví účinnou snahu po nápravě a dopustil-li se činu z neznalosti právních předpisů, která je zejména vzhledem k jeho věku, rozumové a mravní vyspělosti a prostředí, ve kterém žil, omluvitelná.

6.9 Opatření

- Navazují na obecné zásady, zejména na zásadu individuálního přístupu a přiměřenosti.
- Účelem je zájem na ochraně mladistvých před škodlivými vlivy, vytvoření podmínek pro jejich zdravý sociální a duševní vývoj, obnově narušených sociálních vztahů a dosažení zdrženlivosti v páchání trestné činnosti.
- Právními následky provinění jsou opatření výchovná, ochranná a trestní.
- Výchovná opatření lze ukládat již v průběhu trestního řízení se souhlasem mladistvého.
- Trestní opatření uložení trestu je jako krajní opatření.
- Předpokladem upuštění od uložení trestního opatření je uznání viny.
- Alternativnost výchovných opatření po upuštění od trestního opatření napomenutí, zapojení školy, přenechání postihu zákonným zástupcům a další.
- Předpoklad, že soud bude mít podrobné informace o mladistvém.

6.9.1 Výchovná opatření

Mladistvému lze uložit tato výchovná opatření:

- dohled probačního úředníka,
- probační program,
- výchovné povinnosti,
- výchovná omezení,
- napomenutí s výstrahou.

Výchovná opatření lze uložit mladistvému pouze s jeho souhlasem po náležitém poučení o právech obviněného mladistvého, o podstatě a účelu výchovného opatření.

Souhlas mladistvého obviněného musí být dán dobrovolně, výslovně a způsobem, který nevzbuzuje pochybnosti o obsahu projevené vůle. Přihlíží se i ke stanovisku zákonného zástupce (souhlas se nevyžaduje), vždy se přihlídně ke stanovisku orgánu sociálně právní ochrany případně probační a mediační služby.

O výchovných opatřeních se rozhoduje usnesením.

Uložením výchovných opatření v přípravném řízení není ukončeno řízení. Naopak vydáním pravomocného rozhodnutí o ukončení trestního řízení končí i výkon uložených

výchovných opatření. Má-li být ve výkonu výchovných opatření pokračováno, musí být o jejich uložení znovu rozhodnuto.

6.9.2 Ochranná opatření

Ochranné léčení, zabránění věci a ochranná výchova. Ochranná výchova trvá po dobu nezbytně nutnou, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle do 18 let nebo do 19 let, vyžaduje-li to zájem mladistvého. Ochranná výchova se ukládá výhradně podle zákona č. 218, nepostačuje-li již uložená ústavní výchova podle zákona o rodině. Ochranná výchova je limitována věkem 18 let, výjimečně 19 let mladistvého. Zákon připouští přeměnu ústavní výchovy na ochrannou a naopak.

6.9.3 Trestní opatření

Tresty se u mladistvých pachatelů označují jako trestní opatření a jsou propojeny s opatřeními výchovnými a ochrannými. Výjimečný trest je převzat z dosavadní právní úpravy trestního zákona. Zákon přináší speciální polehčující okolnost ke zmenšené příčetnosti, kterou si mladistvý přivodil vlivem návykové látky a preferuje ochranná opatření – ochranné léčení. Trestní sazby obecně prospěšných prací, zákazu činnosti a vyhoštění se snižují na polovinu. Soud má povinnost dotázat se mladistvého na stanovisko k obecně prospěšným pracím. Je dána alternativa při ukládání opatření. Odnětí svobody je sníženo na polovinu, u výjimečného trestu je maximální trest deset let. Automatické zahlazení odsouzení u trestních opatření do 1 roku.

6.10 Vazba mladistvého

Vazba mladistvého je zcela výjimečným opatřením. Důraz se klade na náhradní opatření jako je nahrazení vazby zárukou, dohledem, slibem, umístěním v péči důvěryhodné osoby, případně v ústavní výchově. O vazbě mladistvého se vyrozumívá zákonný zástupce, probační a mediační služba, zaměstnavatel, orgán sociálně právní ochrany, zařízení, ve kterém vykonával ochrannou výchovu. Vazba může trvat až dva měsíce, po prodloužení maximálně šest měsíců. U zvláště závažných provinění může trvat až šest měsíců po prodloužení maximálně 18 měsíců. Lhůty určené trestním řádem k prodloužení vazby zůstávají nedotčeny.

Vazba se může nově nahradit i umístěním v péči důvěryhodné osoby za podmínky, že tato osoba je ochotna a schopna se ujmout péče, písemně se zaváže k péči a mladistvý souhlasí s touto péčí a písemně se zaváže, že bude opatření respektovat. Vazbu mladistvého lze nahradit i peněžitou zárukou.

6.11 Ochrana soukromí mladistvého

Patří mezi základní zásady zákona č. 218/2003 Sb. Do pravomocného skončení trestního řízení platí zákaz zveřejňování jakýchkoli informací, ze kterých by bylo možné určit osobu mladistvého. Výjimka je dána pouze pro účely pátrání a sdělování informací v průběhu vlastního trestního řízení pro orgán sociálně právní ochrany a probační a mediační služby nutné k získání pro vypracování zprávy. Ten, komu jsou informace sděleny, musí být poučen o trestních následcích dle přestupkového zákona (pokuta až 50 tisíc korun). To platí i na spolupachatele a další osoby, které vystupují v trestním řízení proti mladistvému. Publikování informací o hlavním líčení nebo veřejném zasedání s mladistvým zákon zakazuje. Rozsudek může být uveřejněn výhradně bez uvedení osobních dat mladistvého. Zákaz zveřejňování údajů se týká i osoby mladší 15 let. Rada Evropy doporučuje nezveřejňovat informace o oběti zločinu (to je informace o poškozeném).

7 Alternativní opatření v rámci trestního práva a také práva hmotného

Od první poloviny 90. let se na základě zahraničních zkušeností a domácích legislativních experimentů, začaly do českého trestního práva pronikat jak alternativní formy trestního řízení, tak alternativy trestu odnětí svobody. Trestní právo se ze zásady pomocné úlohy trestní represe aplikuje státní donucení trestněprávními prostředky jen tehdy, když neexistuje jiné řešení, jak dosahovat souladu chování lidí s právem. Tímto způsobem lze řešit zejména případy menší závažnosti, kdy ustupuje zájem státu na potrestání pachatele a je dávana přednost kompenzaci škody a jiné újmy, jež byla způsobena oběti trestného činu.

Zákonem č. 152/1995 Sb. se vedle již užívaných trestů nově zavádí alternativní trest obecně prospěšných prací a procesní institut narovnání.

7.1 Trest obecně prospěšných prací

Trest obecně prospěšných prací, je trest, který odsouzený vykonává, aniž by musel opustit své sociální, rodinné a pracovní prostředí. „Trest obecně prospěšných prací záleží v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům, spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných obdobných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností.“⁸ Kterou odsouzený musí vykonat bezplatně a ve svém volném čase v průběh stanovené lhůty, nejčastěji do 1 roku od nařízení trestu. Může se jednat o jakoukoli práci ve prospěch daného regionu, která přináší užitek celé společnosti.

Tento trest lze uložit za trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Trest lze uložit v délce od 50 do 400 hodin. O nařízení výkonu trestu obecně prospěšných prací soud vyrozumí probačního úředníka, který provádí kontrolu nad výkonem tohoto trestu.

Při porušení podmínek daných soudem, může soud změnit tento trest změnit na trest odnětí svobody. Přičemž dvě hodiny nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítají za jeden den odnětí svobody.

7.2 Podmíněné zastavení trestního stíhání

V řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje 5 let, může se souhlasem obviněného soud a v přípravném řízení státní zástupce podmíněně zastavit trestní stíhání a to za podmínek uvedených v § 307 trestního řádu:

- obviněný se k činu doznal,
- nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradu uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě,
- vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu lze takové rozhodnutí považovat za dostačující.

⁸ Edice ÚZ. *Trestní předpisy*, Sagit, Ostrava 2007. ISBN 978-80-7208-586-6

V tomto rozhodnutí se stanoví zkušební doba na šest měsíců až dva roky, která začíná právní mocí rozhodnutí o podmíněném zastavení. Obviněnému lze též uložit, aby ve zkušební době dodržoval přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život.

7.3 Institut narovnání

Narovnání je vedle trestního příkazu a podmíněného zastavení trestního stíhání další formou odklonu v trestním řízení alternativou klasického průběhu a výsledku trestního řízení, která bezesporu přispívá k rychlejšímu vyřizování trestní věci, bez konání hlavního líčení.

V narovnávacím řízení se zpravidla vyřizují málo závažné trestné činy vzhledem k jejich povaze, nebo vzhledem k okolnostem případu. Sankce je často příslušným orgánem zhodnocena na základě okolností trestného činu nebo okolností týkající se pachatele, což umožňuje její určitou individualizaci.

Institutu narovnání je využíváno v případech, kdy trestný čin má rysy konfliktu mezi obviněným a poškozeným a kdy veřejný zájem byl dotčen v menší míře. Stát proto upřednostňuje zájem na urovnání vztahů mezi pachatelem a poškozeným před trestním postihem pachatele. Účelem narovnání není pouze prostá náhrada škody, ale především to, aby pachatel důsledně odčinil všechny škodlivé následky, které byly jeho trestním činem způsobeny.

Institut narovnání má velký význam i v oblasti trestní prevence. Pachatel je vtažen do problému poškozeného, je motivován k tomu, aby si uvědomil závažnost a dopad všech nepříznivých důsledků spáchaného trestného činu na poškozeného, aby sám na sobě pocítil nesprávnost svého činu a jeho opakování se vyvaroval. Za velký klad institutu narovnání se považuje aktivní účast pachatele a oběti na procesu urovnávání vzniklého problému a při hledání oboustranně přijatelného řešení s cílem obnovit nekonfliktní stav.

Na rozhodnutí věci schválením narovnání není, stejně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání, právní nárok. V § 309 jsou uvedeny zákonné podmínky, které musí být splněny, aby soud mohl rozhodnout o schválení narovnání:

- „jde o trestní čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje 5 let,

- obviněný před soudem prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a o tomto prohlášení nejsou důvodné pochybnosti,
- obviněný uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem, nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou spáchaným trestným činem,
- obviněný složí na účet soudu, v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti trestného činu,
- obviněný i poškozený souhlasí s rozhodnutím o schválení narovnání,
- soud nebo v přípravném řízení státní zástupce považuje způsob vyřízení věci za dostačující.⁹

7.4 Hlavní smysl alternativních způsobů řešení trestních věcí

Hlavním smyslem alternativních způsobů řešení trestních věcí je přiměřená reakce na spáchaný trestný čin a odstranění konfliktního stavu spojeného s tímto činem po objasnění jeho příčin. Konkrétně tedy jde při jejich uplatnění především o vypořádání vzájemných vztahů mezi obviněným, poškozeným a osobami z jejich blízkého sociálního okolí, sankční a pozitivně motivující působení na obviněného a dosažení satisfakce poškozeného.

Tyto formy postihů trestné činnosti vytvářejí podmínky pro urychlení, zjednodušení a zhospodárnění trestního řízení, omezují formálně institucionální zásahy do života obviněného a ve společenském zájmu přispívají k prevenci kriminality, což má velký význam zejména u mladistvých pachatelů trestných činů.

7.5 Probace a mediace

Období počátků budování probace a mediace v Čechách se váže k Usnesení vlády č. 341/1994 v rámci programu Prevence kriminality, kterým vláda uložila ministru spravedlnosti, aby zřídil místa probačních úředníků v souvislosti s jichž přijatými i připravovanými instituty alternativních opatření a trestů. Od 1.1. 1996 bylo toto usnesení zrealizováno a na většině Okresních a několika Krajských soudech byla zřízena místa probačních úředníků.

⁹ Edice ÚZ. *Trestní předpisy*, Sagit, Ostrava 2007. ISBN 978-80-7208-586-6

Zákonem číslo 257/2000 Sb. zahájila 1. ledna 2001 svou činnost Probační a mediační služba České republiky. Tato služba je organizační složkou státu, která provádí úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. Zákonná úprava je v souladu s Ústavou i ústavním pořádkem České republiky. Do systému trestní justice včleňuje nový subjekt, přičemž důsledně respektuje ústavní úlohu ostatních subjektů trestního řízení i meze zásahů do občanských práv a svobod jak je stanoví zejména Listina základních práv a svobod.

Probační a mediační služba je procesem vyvažování mezi přáními, potřebami, možnostmi stran zainteresovaných v trestním případě a možnostmi, respektive omezeními, vyplývajícími ze zákonných norem, upravujících jednání a chování členů společnosti. Tyto dva limitující faktory, tedy individuální dispozice účastníků případu a limity stanovené zákonem, se promítají do možnosti probační a mediační služby, založené v zásadě na principu sociálního a trestně právního pojetí konfliktu se zákonem.

Nedílnou součástí činnosti Probační a mediační služby je tedy práce s obviněným (klientem) směřující k identifikaci jeho dalších problémů, které mohou být příčinou příštích konfliktních situací a které mohou vést k recidivě trestné činnosti. V tomto smyslu působí Probační a mediační služba v rovině terciální prevence. Zjištění těchto problémů je nezbytným předpokladem k porozumění motivům chování a postojů klienta, k nalezení společné cesty, směřující k vytvoření takových osobních a společenských podmínek, které výrazně sníží pravděpodobnost vzniku situace, kdy by se klient mohl stát iniciátorem dalšího konfliktu. Vymezení role a působnosti Probační a mediační služby je v rámci sociálního východiska jednoznačné. Plní roli:

- zprostředkovatele procesu vyjednávání,
- zprostředkovatele dojednávání pomoci na základě objednávky klienta,
- zprostředkovatele prostoru k uvolnění napětí v mezilidských vztazích.

V kontextu uvedeného sociálního východiska je Probační a mediační služba aktivním prostředníkem interakcí mezi všemi stranami, jichž se konflikt dotýká. Zásadně se odlišuje od standardního řešení trestních konfliktů zejména tím, že předmětem jejího zájmu jsou příčiny, v jejichž důsledku se jedinci dostávají do vztahových sporů se společností, respektive s jejími normami, ať již kodifikovanými či morálními. V rámci platného práva se Probační a mediační služba zabývá zprostředkováním

řešením takových skutků, kterými v jejich důsledcích byla porušena společensky uznaná pravidla, zakotvená v platném systému právních norem.

Těžiště činnosti Probační a mediační služby spočívá: v práci s klientem, jeho sociálním okolím a poškozeným v přípravném řízení, která vyústí v návrh řešení buď odklonem od standardního řešení, alternativami potrestání či uložení trestů nespojených s odnětím svobody, a dále v práci s klientem k zabezpečení výkonu trestu nespojeného s odnětím svobody, kontrole způsobu jeho života ve zkušební době, v realizaci nad ním vysloveného dohledu a zabezpečení uložených povinností nebo omezení.

Právní východiska Probační a mediační služby vycházejí z těchto principů:

- motivace pachatele k odpovědnosti za spáchaný trestný čin,
- motivace pachatele k životu bez konfliktu se zákonem,
- poskytnutí dostatečného prostoru k participaci na odstranění následků nežádoucího chování,
- eliminace efektu labelingu,
- efektivní řešení případu, rychlé a dostačující,
- zplnomocnění oběti trestného činu, poskytnutí příležitosti stát se aktivním aktérem řešení případu, možnosti vyjádřit postoj ke spáchanému skutku a své představy o formě nápravy způsobené újmy,
- respektování zájmu společnosti a budování její ochrany, působení v oblasti sekundární a zejména terciální prevence,
- účinná kontrola pachatelů,
- spravedlnost jako změna vztahu mezi účastníky konfliktu, jehož míra narovnání se posuzuje podle subjektivního měřítka dostatečnosti řešení.

Probační a mediační služba v kontextu obou východisek zprostředkovává - *pachateli* trestného činu:

- aktivní participaci na řešení jeho vlastního případu,
- podporu a pomoc jeho sociálního okolí,
- trest méně stigmatizující osobnost pachatele,
- zachování stávajících a vznik nových pozitivních sociálních vazeb k zamezení sociální izolace.

- *oběti* trestného činu:

- možnost účinně ventilovat pocity spojené s trestným činem,
- možnost aktivně se zapojit do hledání řešení,
- možnost dosažení účinné materiální i morální satisfakce,
- informace o motivaci pachatele ke spáchání trestného činu a jeho postojích.

- *společnosti*:

- rychlý a ekonomicky výhodný způsob reakce na porušení zákonných norem jedincem,
- zmírnění obecného strachu a obav z kriminality,
- aktivní působení v oblasti prevence (§ 4 odst. 5 zákona o Probační a mediační službě).

8 Postavení a úloha orgánu pověřeného péčí o mládež v trestním řízení

Orgán pověřený péčí o mládež je jedním ze subjektů trestního řízení, což znamená, že mu trestní řád dává procesní práva a ukládá povinnost tak, aby mohl vykonávat vlastní vliv na průběh trestního řízení vedeného proti mladistvému. Orgán pověřený péčí o mládež má v trestním řízení proti mladistvému i takové postavení, jaké mají strany v trestním řízení ve smyslu § 12 odst. 6 trestního řádu (např. v řízení o upuštění od výkonu ochranné výchovy, propuštění z ochranné výchovy, možnost podat opravný prostředek).

Postavení orgánu pověřeného péčí o mládež v trestním řízení je nezastupitelné a na jeho účast v trestním řízení, zejména v řízení před soudem, je kladen zvláštní důraz. Obecně se formuluje nutnost a povinnost spolupráce mezi orgány přípravného řízení a orgánem péče o mládež, popřípadě jinými institucemi, která má vést k co nejlepšímu zjištění poměrů mladistvého. I když trestní řád takovou povinnost vyšetřovateli, dnes policejnímu orgánu neukládá, je v praxi uplatňováno, aby orgán pověřený péčí o mládež byl zván k úkonům prováděným s mladistvým obviněným, včetně seznámení se s výsledky vyšetřování.

Účast orgánu pověřeného péčí o mládež při hlavním líčení a veřejném zasedání sice není nezbytně nutná, avšak tento orgán musí být vždy o konání hlavního líčení

nebo veřejného zasedání vyrozuměn, zpravidla se zachováním aspoň třídní lhůty k přípravě.

Orgán pověřený péčí o mládež má dále právo podávat ve prospěch mladistvého opravné prostředky, a to i proti jeho vůli, přičemž lhůta k jejich podání mu běží samostatně (nepostupuje se tedy podle obecné úpravy, kdy lhůta osobám, ve které mohou podat ve prospěch obviněného opravný prostředek, končí tímž dnem jako obviněnému).

Významnou povinností orgánu pověřeného péčí o mládež je zjistit pro účely trestního řízení poměry mladistvého. Ustanovení § 292 trestního řádu stanoví, že v řízení proti mladistvému je nutno co nejdůkladněji zjistit též stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho povahu, poměry i prostředí, v němž byl vychován, jeho chování před spácháním trestného činu a po něm i jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, zejména pro posouzení, zda má být nařízena ochranná výchova mladistvého.

9 Trestní odpovědnost mladistvého

Se zvláštním způsobem trestního řízení proti mladistvým úzce souvisí i příznivější podmínky trestní odpovědnosti mladistvého pachatele. Trestní odpovědnost mladistvého začíná spácháním trestného činu v den, který následuje po dni dovršení patnácti let a končí v den dovršení osmnáctého roku. Pro otázku, kdy započala a kdy skončila trestní odpovědnost mladistvého, je rozhodující, kdy byl čin dokonán. Trestná činnost může být spáchána spontánně, bez přípravy, může však probíhat určitou dobu přes jednotlivá stadia páchaní trestné činnosti, přičemž trestný čin je dokonán v okamžiku, kdy byly naplněny všechny znaky skutkové podstaty trestného činu.

Kriminalita se v České republice stala masovým sociálním jevem. Jedním z nejvýraznějších fenoménů ve vývoji kriminality jsou změny v trestné činnosti dětí a mladistvých. Za posledních dvacet let se zvýšil počet stíhaných mladistvých trojnásobně a dětí dokonce tři a půl násobně. Závažné je především to, že se snižuje věková hranice delikventů, a to velmi často pod hranici trestné odpovědnosti. To znamená pod 15 let věku dítěte.

V současné době probíhá v naší společnosti diskuse na téma snížení hranice trestní odpovědnosti. Řešení této problematiky je velmi složité a citlivé, protože by

znamenała značný zásah do našeho právního systému a do všech návazných zákonů a vyhlášek. Nejvýrazněji by se samozřejmě dotkla dětí páchající trestnou činností.

Doporučené úpravy je možno shrnout do dvou variant:

- zavedení dvojí hranice trestní odpovědnosti, kdy současná hranice by byla zachována a jen účelově snížena na 14 let, a to jen u pachatelů závažných trestných činů (např. vražda nebo loupež)
- snížení hranice trestní odpovědnosti na 14 let, což odpovídá naší tradici před rokem 1950 a současně i právní úpravě v některých vyspělých zemích západní Evropy.

9.1 Hranice trestní odpovědnosti v zahraničí

V zahraničí jsou také rozdíly v názoru na hranici trestní odpovědnosti mládeže a ta je v různých zemích rozdílná.

Například v *Německu* je hranice trestní odpovědnosti 14 let, přičemž mladistvý pachatel je považován za trestně odpovědného, je-li v době spáchání činu podle svého duševního a mravního vývoje dostatečně zralý na to, aby rozpoznal protiprávnost svého činu a podle toho jednal.

V *Anglii* je dokonce považovat dítě trestně odpovědné už ve věku 10 let, pokud byl pachatel schopen rozlišit jednání správné od nesprávného.

V *Irsku* je dítě ve věku od 7 do 14 let pokládáno za osobu, která sice nedosáhla věku, aby byla schopna uvážit své jednání, ale tento předpoklad lze odmítnout, existuje-li závažný důvod o tom, že dítě je schopno rozlišit jednání správné od nesprávného, a že vědělo, že jednání jehož se dopustilo, je z morálního hlediska špatné.

Právní terminologie ve *Francii* naopak nerozlišuje mezi jednotlivými kategoriemi pachatelů do 18 let a používá jednotného pojmu „mineurs“ (nezletilý), jimiž jsou míněni shodně nezletilý, kteří v době spáchání trestného činu nedosáhli 18 let.

Ve *Švýcarsku* se vůči dětem ve věku od 7 do 14 let vede řízení probíhající před zvláštními úřady, které spíše připomínají úřady péče o dítě než-li trestní soudy pro mladistvé. Pachatelé ve věku od 15 do 17 let jsou považováni za mladistvé a vede se proti nim řízení před trestně soudními orgány pro mládež.

Rakouský zákon o soudnictví v trestních věcech mládeže rozlišuje dvě kategorie, a to jednak nedospělé, tj. toho, kdo ještě nedovršil čtrnáctý rok věku, jednak mladistvého, tj. toho kdo dovršil 14 let, ale dosud nepřekročil devatenáctý rok svého

věku. Nedospělci, kteří se dopustí jednání ohroženého trestem, nejsou trestně odpovědní. V těchto případech se používá opatření podle zákona o rodině nebo podle předpisu upravujícího péči o mládež. Mladistvý, který se dopustil protiprávního jednání, je trestně odpovědný. Pokud není na základě dokazování dostatečně zralý, aby rozpoznal protiprávnost svého činu, soud od jeho potrestání upustí.

V *Belgii* lze věkovou hranici trestní odpovědnosti snížit na 16 let, a to v některých případech, kdy se specifická opatření směřující proti mladistvým jeví jako méně účinná.

V *USA* se věk, po jehož dovršení lze pachatele postavit před soud, výrazně liší v jednotlivých státech. Obecně se jedná o dosažení věku 14, 15, nebo 16 let, ale v některých státech věkový limit dokonce ani neexistuje. Jedním z důležitých faktorů, jež se v této souvislosti zvažují, je i závažnost stíhaného trestného činu. Věkový limit neexistuje například v Alasce, Arizoně, Floridě, Kentucky, New Jersey. Věková hranice trestní odpovědnosti 10 let je stanovena ve Vermontu, 12 let a Montaně, 13 let v Georgii, Illinois a v Missisipi, 14 let například v Coloradu, Connecticutu, Idahu, Minesotě, 15 let v Louisianě, Michiganu, Nebrasce, Texasu a 16 let například v kalifornii, na Havaji, Nevadě, New Yorku, Washingtonu.

V *Rumunsku*, jde-li o pachatele ve věku od 14 do 16 let, musí soud rozhodnout, zda pachatel dosáhl v tomto věku takové úrovně zralosti, že je zodpovědný za vlastní jednání.¹⁰

9.2 Co můžeme očekávat od snížení hranice trestní odpovědnosti

Od snížení hranice trestní odpovědnosti můžeme očekávat, že se mládež, která páchá trestnou činnost dříve dostane pod vliv odborné péče, která ji ochrání před delikventním jednáním a hlubším narušením osobnosti ve vývojovém období, kdy je ještě poměrně velká naděje na úspěšné výchovné působení. Cílem je snaha zastavit jejich kriminální dráhu co nejdříve. Určitou roli hraje i skutečnost, že v době, ve které budou zapojeny do některé z reedukačních či resocializačních činností nemohou páchat trestnou činnost.

Dalším kladem snížení hranice trestní odpovědnosti bude menší zneužitelnost nezletilých při páchání trestné činnosti. Tu v některých případech páchali nezletilí a tím

¹⁰ HUČÍN, J: *Zavírat děti do vězení?*. Dostupné z <http://www.karelbartak.cz/bartakk/clanky/psychologie.html> dne 5.3. 2007

i právně neodpovědní jedinci, pod vedením či na nátlak dospělých, tak aby při odhalení trestné činnosti mohla být využita právní neodpovědnost nezletilého pachatele. Nezletilý člen party, byl pak zpravidla „pouze“ vyslechnut a případ byl odložen. Snížením trestní odpovědnosti o rok by se počet odložených případů snížil, protože většina odložených případů se týká dětí ve věku 14–15 let.

Snížení hranice trestné odpovědnosti nebude mít jen kladné stránky, ale zřejmě vzniknou i některé problémy. Jedním z nich bude obsáhlost změn, které se dotknou mnoha institucí a zařízení, které se zabývají prevencí, ale i institucí zabývajících se odhalováním a trestáním delikventního chování mládeže. Rovněž zpočátku bude nárůst stíhané mládeže a mohou vzniknout určité kapacitní problémy speciálních zařízení, které mají reedukaci a resocializaci v náplni své práce.

Nemůžeme očekávat, že snížení trestní odpovědnosti okamžitě a razantně změní situaci v oblasti trestné činnosti mládeže, protože ta je tvořena mnoha faktory a její příčiny jsou často velmi odlišné. Snížení trestné odpovědnosti nemůže zůstat jedinou aktivitou v oblasti řešení problematiky delikvence dětí a mládeže. Pouze vzájemná součinnost různých opatření uplatňovaná různými resorty v rámci jednotného systému a zaměřená k dosažení stejného cíle může být zárukou účinnosti navrhovaných opatření. Rozhodnutí o snížení trestní odpovědnosti mladistvých musí být součástí rozsáhlého systému změn, které se dotknou mnoha zařízení i institucí. Tento systém řešení problematiky delikvence mladistvých musí ovšem vždy vycházet z práv dítěte a ochránit je. Ale musí rovněž chránit i společnost a práva jejich občanů.

Kriminalita mladistvých je v centru pozornosti i příslušných orgánů Rady Evropy, především Evropského výboru pro otázky kriminality, který již vydal řadu zpráv o doporučení členským zemím. Už na konci 80. let byla vydána doporučení nazvaná „Společenské reakce na kriminalitu mladistvých“ a „Společenské reakce na kriminalitu mladistvých z přistěhovaleckých rodin“. Tato doporučení považují za priority: prevenci kriminality mladistvých, mimosoudní vyřízení případů a využívání trestů, zejména probaci založenou na dohledu a pomoci. Mladiství pachatelé by neměli dlouho pobývat v policejním zadržení nebo ve vazbě a rozsudek by měl být vynesен co nejdříve. Dále doporučuje užívat zvláštní trestní sazby pro mladistvé, považovat trest odnětí svobody za krajní prostředek a vykonávat ho ve zvláštních věznicích pro mladistvé. V průběhu výkonu trestu odnětí svobody by mělo být k mladistvým přistupováno individuálně, mělo by se jim umožnit dokončení základního vzdělání a vyučení v oboru.

10 Průzkum

Součástí bakalářské práce je průzkum, který je zaměřen na zjištění názorů na snížení hranice trestní odpovědnosti v České republice.

10.1 Předmět

Předmětem výzkumu je zjistit názor policistů a pracovníků sociálních služeb zabývajících se mládeží a to jednak na snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Dalším předmětem je zjistit, co si myslí o tom, který z činitelů ovlivňuje ontogenezi dětí a mládeže do takové míry, že může zapříčinit jejich delikventní chování. K tomu je třeba, zjistit jak se respondenti v daném problému orientují. Dalším faktorem, který může ovlivnit jejich rozhodování jistě bude zda sami vychovávají děti.

10.2 Objekt

Objektem výzkumu budou policisté pracující na území města Prahy. Ve zkoumaném vzorku budou policisté zařazení jak na hlídkové službě, tak na místních odděleních. Budou zde také policisté pracující na službě kriminální policie a vyšetřování. Druhou skupinou budou sociální pracovníci, jejichž náplní je práce s mládeží. To mohou být pracovníci ze Střediska výchovné péče pro děti a mládež a z dětského krizového centra. Pochopitelně ze stejného města.

10.3 Cíl

Cílem průzkumu bude zjistit, zda existují rozdíly v názorech na danou problematiku mezi policisty, kteří představují represivní složku při zacházení s mladistvými. A naproti preventivně zaměřenými sociálními pracovníky. Cílem je zjistit, zda jedna nebo druhá skupina podporuje snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. A jaký bude rozdíl v tom co považují za důležitý faktor, který ovlivňuje vznik kriminality u mladistvých.

10.4 Vztahový rámec

Vytvořením vztahového rámce je, co všechno může ovlivnit názory respondentů na dané otázky. Ovlivňovat názor bude, zda respondent pracuje v řadách policie nebo jako sociální pracovník. Určitou roli bude hrát jistě věk respondenta a také délka praxe v daném zaměstnání. Pracovníci s delší praxí budou jistě mít větší zkušenosti s danou

problematikou a budou mít na problém jasnější názor. Naopak respondenti pracující kratší dobu budou mít pravděpodobně optimistický názor a také si mohou svojí práci idealizovat.

Vliv na názor respondentů bude mít také, zda se již s kriminalitou mládeže setkali a to jak ve své práci tak i ve svém osobním životě. Osobní zkušenost, kdy se člověk stane sám obětí trestného činu, ve který spáchal mladiství, jistě ovlivní jeho názor. Tento názor ovlivní také to zda, dotyčný respondent má již svoje vlastní děti. A také to zda se bude jednat o muže či ženu. Určitou roli může také sehrát fakt v jakém rodinném stavu respondent žije, zda je svobodný či ženatý nebo rozvedený.

10.5 Stanovení a formulace předpokladů

10.5.1 Předpoklad první

Předpokládá se, že výzkumem se zjistí, že sociální pracovníci budou spíše pro zachování stávající věkové hranice trestní odpovědnosti, protože jsou orientováni spíše na prevenci a budou tím pádem zastávat názor, že tento krok ke snížení kriminality mládeže nepřispěje. Naopak policisté budou, jak předpokládám, ve valné většině preferovat snížení této hranice. Což pramení z toho, že jsou represivní složkou a mají pocit, že věk mladistvých pachatelů se snižuje. Tím, že se věková hranice sníží, může se stát část z nich trestně odpovědnými a tím se dostat do pravomoci soudů a mohou být dále trestáni.

10.5.2 Předpoklad druhý

Dalším předpokladem je, že respondenti budou považovat za důležité činitele které ovlivňují vznik kriminality mládeže, především rodinu. Rodina je považována za primární vztahovou síť každého jedince, která formuje jeho názory a chování.

10.5.3 Předpoklad třetí

Třetí předpoklad je, že většina respondentů, bez rozdílu, v jaké z uvedených oblastí pracují bude předpokládat, že kriminalita mladistvých bude i v dalších letech narůstat. To je důsledek trendu, že roste nejen celková kriminalita, ale narůstá v ní i poměr mladistvých pachatelů trestných činů.

10.6 Operacionalizace

První hypotézu lze ověřit otázkou, zda je respondent pro snížení nebo zachování dosavadní věkové hranice trestní odpovědnosti. Na tuto otázku stačí nabídnout odpověď zachovat či snížit. Bude vhodné dát ještě možnost odpovědi, že je vhodné tuto hranici zvýšit, aby byly vyčerpány všechny možnosti.

Pro ověření druhé hypotézy je formulovaná uzavřenou výčtovou otázkou. Kde ve výčtu odpovědí nabídnu činitele, které ovlivňují vznik kriminality mládeže tak, jak je uvádí ve své knize *Mládež a delikvence* Oldřich Matoušek. Jedná se o dědičnost, školu, rodinu, osobnost, vrstevníky a média. Také dám ještě možnost k uvedení nějakého jiného činitele, kterého může respondent považovat za důležitý. Také dám možnost označit více těchto činitelů maximálně však tři, protože činitelů které, ovlivňují kriminalitu mladistvých je více a nikoli pouze jeden a mohlo by být pro respondenta obtížné označit pouze jeden.

Pro ověření třetího předpokladu je třeba zformulovat otázku zda kriminalita mladistvých bude i v následujících letech narůstat. Jako možné odpovědi je třeba nabídnout že kriminalita bude narůstat, nebo že zůstane na stejné úrovni a že bude klesat.

10.7 Určení techniky sběru dat

Pro sběr dat bude použita standartizovaná technika a to dotazník. Dotazník má 17 otázek. Jeho vyplnění trvá přibližně 10 minut.

Výše uvedené dotazníky budou rozdány policistům pořádkové policie na Praze 2, kde je vysoký výskyt kriminality. Dále na oddělení kriminální policie vyšetřují trestné činy mládeže a to na Praze 2 a Praze 5.

Další dotazníky budou rozdány ve Středisku výchovné péče pro děti a mládež na Praze 4 a Dětskému krizovému centru rovněž na Praze 4.

Ve všech případech byly respondenti voleni tak, aby měli v praxi v oboru nejméně dva roky, aby měli dostatečné zkušenosti a daným problémem. Bude rozdáno 20 dotazníků pro každou skupinu.

10.8 Prezentace a rozbor výsledků

Otázka č. 1 – Víte jaká je trestní odpovědnost v České republice?

Všichni dotazovaní bez ohledu na to, zda byly příslušníky policie či pracovníky v sociální oblasti uvedli jako hranici trestní odpovědnosti správně věk 15 let.

Otázka č.2 – Setkáváte se při svém zaměstnání s problémem kriminality mládeže?

Všichni dotazovaní policisté se během výkonu svého zaměstnání setkali s kriminalitou mladistvých.

U pracovníků v sociální oblasti se s kriminalitou setkalo 87% dotazovaných.

	Policisté	Pracovníci v sociální oblasti
Ano	100%	87%
Ne	0	13%

Otázka č. 3 – Pokud ano, jaký je nejnižší věk mladistvého pachatele se kterým jste se setkal/a?

Na tuto otázku odpovídali všichni policisté. Nejnižší věk mladistvého pachatele byl 10 let. V průměru se nejnižší věk mladistvého pachatele pohyboval na hranici 13 let.

Nejnižší věk mladistvého pachatele se kterým se setkali pracovníci v pomáhajících profesích byl 11 let. Průměrný tento věk byl rovněž 13 let.

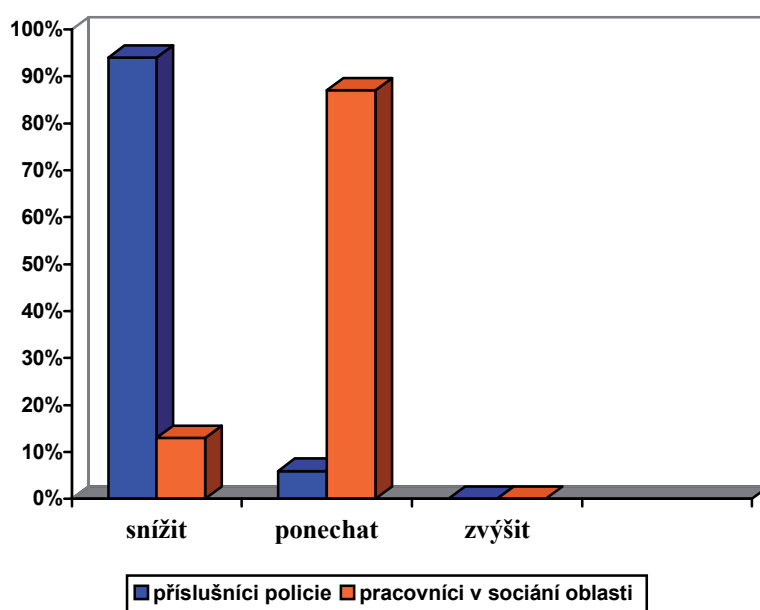
Otázka č. 4 – Jaký máte názor na současnou výši věkové hranice trestní odpovědnosti?

Pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti je 94% dotazovaných policistů. Pro ponechání hranice ve stejné výši je 6%.

Naopak pro ponechání současné hranice je 87% dotazovaných pracovníků v sociální oblasti a 13% pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti.

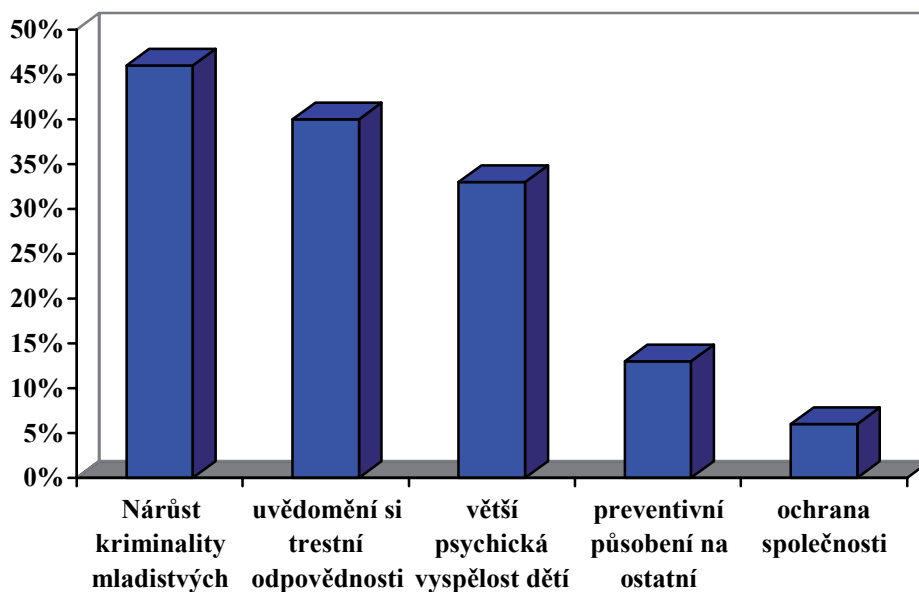
Ani jeden z dotazovaných neuvedl, že by byl pro zvýšení hranice trestní odpovědnosti

Uvedené hodnoty odráží rozdílný úhel pohledu na daný problém.

Otázka č. 5 – Čím byste svůj názor odůvodnil/a?

Jako důvod pro svůj názor uváděli policisté nejčastěji nárůst kriminality mladistvých (46%), dále pak jako důvod pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti uvedli uvědomění si trestní odpovědnosti mladistvých (40%), psychická vyspělost dětí je dnes daleko větší (33%), preventivní působení na ostatní (13%), ochrana společnosti (6%).

Mezi pracovníky v sociální oblasti se objevovaly argumenty pro zachování stávající hranice jako, že je možné využít stávající zákonné možnosti, špatná resocializace uvězněných dětí, nejsou vhodná zařízení pro výkon trestu odnětí svobody mladistvých, trest nemá výchovný účinek a že snížení věkové hranice trestní odpovědnosti nic neřeší.

Mezi pracovníky v sociální oblasti výrazně nepřevažoval žádný argument narozdíl u policistů.

Otázka č. 6 – Domníváte se že snížení hranice trestní odpovědnosti pomůže snížit kriminalitu mladistvých?

Většina dotazovaných policistů (76%) se domnívá, že snížení věkové hranice trestní odpovědnosti pomůže snížit kriminalitu mladistvých.

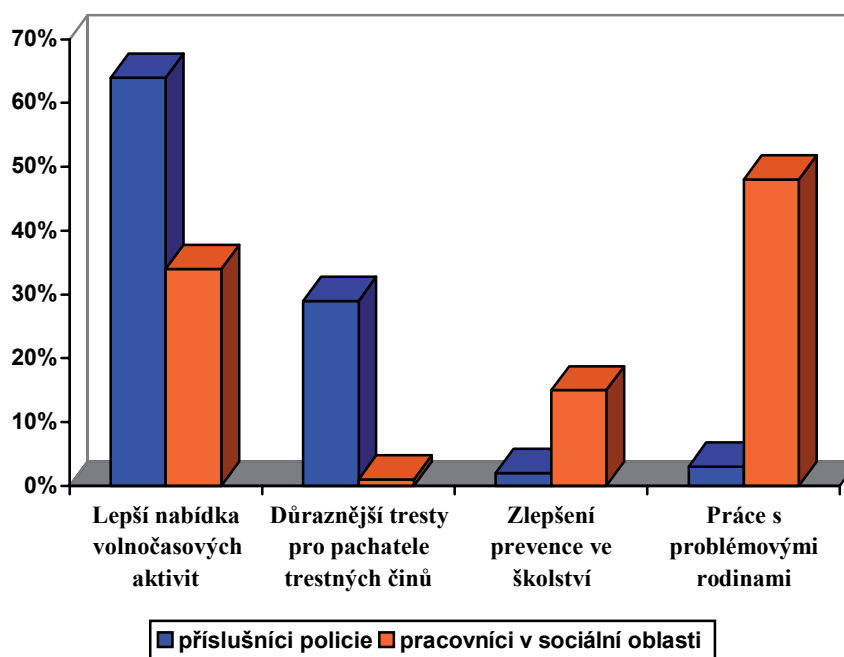
Naopak pracovníci v sociální oblasti se domnívají (63%), že snížení věkové hranice trestní odpovědnosti kriminalitu mladistvých snížit nepomůže.

	Policisté	Pracovníci v sociální oblasti
Ano	76%	37%
Ne	24%	63%

Otázka č. 7 – Co by podle Vás pomohlo lépe řešit problém kriminality mladistvých?

Většina policistů (64%) uvedla, že by lépe pomohla řešit problém kriminality mladistvých lepší nabídka volnočasových aktivit. Jako další policisté uváděli důraznější tresty (29%).

Pracovníci v sociální oblasti nejčastěji uváděli práci s problémovými rodinami (48%) jako další pak lepší nabídku volnočasových aktivit (34%).

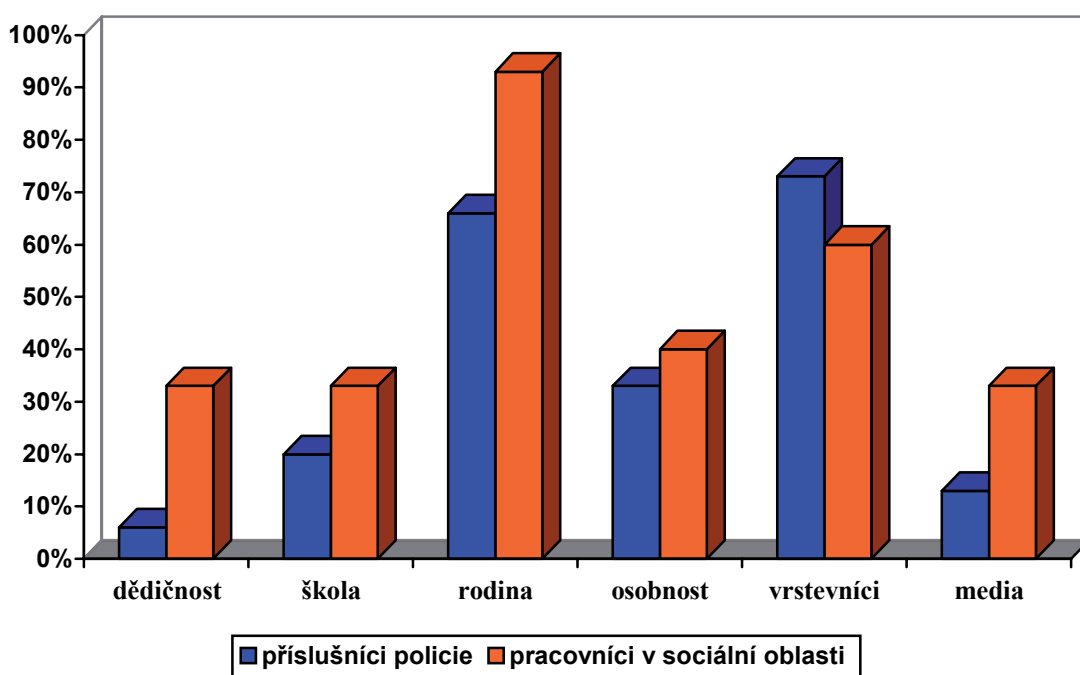

Otázka č.8 - Který z níže uvedených faktorů podle Vás nejvíce přispívá ke vzniku kriminality mladistvých? (dědičnost, škola, rodina, osobnost, vrstevníci, média a jiné)

Jako faktor, který nejvíce přispívá ke vzniku kriminality mládeže policisté uvedli vrstevníky (73%), pak následuje rodina (66%), osobnost (33%), škola (20%), média (13%), dědičnost (6%). Jako další faktory policisté uvedli nedostatečný trestní postih, drogy, společnost a zájmy.

Za faktor, který nejvíce ovlivňuje vznik kriminality mladistvých považují pracovníci v sociální oblasti rodinu (93%), vrstevníky (60%), osobnost (40%), dědičnost, školu a media (33%). Jako další faktory uvedli sociální vrstvu, ekonomickou úroveň komunity, prostředí.

Z uvedených údajů vyplývá, že nejvíce ke vzniku kriminality mladistvých přispívá rodina a vrstevníci. Takže více vnější faktory než vnitřní jako jsou dědičnost a osobnost.

Otázka č. 9 – Jaká myslíte, že bude další tendence kriminality mladistvých v dalších letech?

Všichni dotazovaní jak policisté tak pracovníci v sociální oblasti shodně uvedli, že kriminalita mladistvých bude i v dalších letech narůstat.

Otázka č. 10 – Jaký si myslíte, že bude věk mladistvých pachatelů v budoucnosti?

Všichni dotazovaní policisté uvedli, že věk pachatelů bude v budoucnu nadále klesat.

Většina pracovníků (84%) ze sociální oblasti uvedla rovněž, že bude věk mladistvých pachatelů klesat. Další část (16%) uvedla, že věk mladistvých pachatelů již zůstane stejný.

	Policisté	Pracovníci v sociální oblasti
Bude klesat	100%	84%
Zůstane stejný	0%	16%
Zvýší se	0%	0%

Otázka č. 11 – Stál jste se někdy obětí trestného činu, který spáchal mladistvý pachatel?

Mezi policisty se stalo 14% respondentů obětí trestného činu, která spáchal mladistvý pachatel.

Pracovníci v sociální oblasti se takovouto obětí stali v 19 %.

	Policisté	Pracovníci v sociální oblasti
Ano	14%	19%
Ne	86%	81%

Otázka č. 12 – Kde pracujete?

Příslušníci policie uvedli, že (60%) pracuje na kriminální policii a to buď na Praze 2 či Praze 5. Dále pak (40%) příslušníků je u pořádkové policie na Praze 2.

Mezi pracovníky v sociální oblasti bylo (46%) sociálních pracovníků, (26%) tvořili pedagogové, (20%) psychologové a (8%) bylo zastoupeno sociologů.

	Policisté
Kriminální policie	60%
Pořádková policie	40%

	Pracovníci v sociální oblasti
Sociální pracovník	46%
Pedagog	26%
Psycholog	20%
Sociolog	8%

Otázka č. 13 – Jak dlouho pracujete ve Vámi uvedeném oboru?

Průměrná délka praxe v uvedeném oboru u příslušníků policie je 8,5 roku. Nejdelší délka praxe byla 25 let a naopak nejkratší 2 roky.

U pracovníků v sociální oblasti byla průměrná délka praxe 8,4 roku. Nejdelší délka praxe byla rovněž 25 let a nejkratší také 2 roky.

Zadání, aby nejnižší délka praxe byla 2 roky se u obou skupin podařilo splnit.

Otázka č. 14 – Jaký je Váš rodinný stav?

Mezi policisty a kriminalisty bylo (40%) svobodných, (50%) ženatých či vdaných a (10%) rozvedených.

Pracovníci v sociální oblasti uvedli, že je (46%) svobodných, (46%) ženatých či vdaných a (8%) rozvedený.

	Policisté	Pracovníci v sociální oblasti
Svobodní	40%	46%
Ženatí, vdané	50%	46%
Rozvedení	10%	8%
Vdovci	0%	0%

Otázka č. 15 – Vychováváte nějaké děti?

Z celkového počtu (30%) příslušníků uvedlo, že má děti a (70%) uvedlo, že žádné děti nevychovává.

Mezi pracovníky v sociální oblasti bylo (53%) bezdětných a (47%) těch, kteří děti vychovávají.

	Policisté	Pracovníci v sociální oblasti
Vychovávají děti	30%	47%
Nevychovávají děti	70%	53%

Otázka č.16 – Jste muž nebo žena?

Dotazník pro příslušníky policie vyplnilo (60%) mužů a (40%) žen.

Dotazník pro pracovníky v sociální oblasti vyplnilo naopak (40%) mužů a (60%) žen.

	Policisté	Pracovníci v sociální oblasti
Muž	60%	40%
Žena	40%	60%

Otázka č.17 – Kolik je Vám let?

Mezi příslušníky policie byl věkový průměr 30 let, přičemž nejvyšší věk byl 45 let a nejnižší 23.

Mezi pracovníky v sociální oblasti byl průměrný věk 34 let. Nejvyšší byl 57 a nejmladšímu bylo 26 let.

10.9 Zhodnocení předpokladů

10.9.1 Předpoklad první

Před zahájením průzkumu bylo předpokládáno, že pracovníci ze sociální oblasti budou spíše pro zachování stávající hranice trestní odpovědnosti. Naopak policisté budou preferovat snížení této hranice. Na ověření tohoto předpokladu byla orientovaná otázka č. 4. První předpoklad se podařilo naplnit, protože většina pracovníků v sociální oblasti (87%) bylo pro zachování věkové hranice trestní odpovědnosti tak jak je tomu v současnosti. Naopak policisté (94%) zastávají názor, že by se měla současná věková hranice trestní odpovědnosti snížit. Tyto výsledky svědčí o rozdílu v názoru na danou problematiku, který pramení z odlišeného a to buď represivního nebo preventivního přístupu ke kriminalitě mladistvých.

10.9.2 Předpoklad druhý

Před zahájením průzkumu se předpokládalo, že respondenti budou považovat za důležitý činitel, který ovlivňuje vznik kriminality u mladistvých především rodinu.

Provedeným průzkumem bylo zjištěno, že tento předpoklad naplnili pouze pracovníci v sociální oblasti, kteří rodinu uvedli jako nejdůležitější činitel (93%) . Policisté rodinu uvedli na druhém místě (66%), jako nejdůležitější činitel policisté uvedli vrstevnické skupiny. U obou skupin respondentů se na prvních dvou místech objevili jako činitelé, které ovlivňují vznik kriminality u mladistvých rodina a vrstevnické skupiny. To znamená, že při vzniku kriminality u mladistvých dávají hodně větší váhu vnějším faktorům. Jako třetí činitel v pořadí obě skupiny respondentů shodně uvedli osobnost mladistvého.

10.9.3 Předpoklad třetí

Předpokládalo se, že většina respondentů uvede, že kriminalita mladistvých bude i v následujících letech narůstat.

Provedeným průzkumem se tento předpoklad potvrdil. Všichni respondenti a to bez ohledu na to, v které oblasti pracují se shodli na tom, že kriminalita mladistvých bude i v následujících letech narůstat. To je důsledek trendu, že narůstá nejen celková kriminalita, ale zvyšuje se především poměr trestných činů, které páchají mladiství.

10.10 Shrnutí výsledků průzkumu

Dotazník byl rozdán mezi policisty pracujícími v Praze, také byl rozdán mezi pracovníky v sociální oblasti ve stejném městě. Návratnost dotazníků byla stoprocentní.

Všichni policisté i pracovníci v sociální oblasti věděli, jaká je věková hranice trestní odpovědnosti v České republice. Rovněž všichni policisté a téměř všichni pracovníci v sociální oblasti se při svém zaměstnání setkávají s problémem kriminality mladistvých. Což dokazuje, že se jedná o velmi rozšířený problém.

Nejnižší věk mladistvého pachatele se kterým se policisté setkali byl 10 let nejmladšímu pachateli se kterým se setkali pracovníci v sociální oblasti bylo 11 let. Průměrný nejnižší věk pachatelů se kterými se obě skupiny setkávali byl 13 let.

Policisté mají názor, že je třeba věkovou hranici trestní odpovědnosti snížit jako důvod nejčastěji uváděli nárůst tohoto druhu kriminality a také uvědomění si trestní odpovědnosti. Pracovníci v sociální oblasti by naopak současnou věkovou hranici zachovali. Jako argumenty uváděli, že je možné využít stávající zákonné možnosti, špatnou resocializaci uvězněných dětí, že nejsou vhodná zařízení pro výkon trestu odnětí svobody mladistvých, trest nemá výchovný účinek a že snížení věkové hranice trestní odpovědnosti nic neřeší.

Mezi pracovníky v sociální oblasti výrazně nepřevažoval žádný argument narozdíl u policistů.

To že by snížení věkové hranice trestní odpovědnosti mladistvých pomohlo i ke snižování kriminality mladistvých se domnívá většina policistů. Naopak pracovníci v sociální oblasti tento názor nesdílejí.

Lépe řešit problém kriminality mladistvých by podle policistů pomohla lepší nabídka volnočasových aktivit. Pracovníci v sociální oblasti uvedli rovněž volnočasové aktivity. O něco více důrazu kladu na práci s problémovými rodinami.

Z faktorů, které nejvíce ovlivňují vznik kriminality mladistvých uvedly shodně obě skupiny rodinu a vrstevnické skupiny.

Policisté přikládají nejmenší vliv dědičnosti a trochu překvapivě médiím, také škola byla mezi faktory, které málo ovlivňují vznik kriminality.

Pracovníci v sociální oblasti přikládají váhu všem uvedeným faktorům podle nich nejméně přispívá ke vzniku kriminality dědičnost, média a škola.

Všichni dotazovaní se bez ohledu na to v jakém oboru pracují shodli na tom, že kriminalita mladistvých i v následujících letech poroste, což vypovídá o závažnosti problému kriminality mladistvých.

Všichni policisté a většina pracovníků v sociální oblasti se domnívá, že v kriminalita mladistvých bude i nadále narůstat a také se domnívají, že věk mladistvých pachatelů bude v budoucnu klesat.

11 Závěr

Úvodní část bakalářské práce se zaměřuje na faktory, které nejvíce ovlivňují vznik kriminality mládeže, především takové jako jsou rodina, škola, vrstevnické skupiny mládeže. Dále na specifika kriminality mladistvých. Po té jsou popsány legislativní podmínky pro práci s mládeží, především v rámci trestního práva. Jsou zde uvedeny také na alternativní způsoby trestání mladistvých a to jak v rámci trestního řízení tak i mimo něj. Po té se bakalářská práce zabývá otázkou věkové hranice trestní odpovědnosti mladistvých. Je zde uvedeno i několik příkladů ze zahraničí.

Součástí bakalářské práce byl i průzkum, který se zaměřil na otázku posunutí hranice trestní odpovědnosti mladistvých. Cílem bylo zjistit, jak tuto otázku vnímají jednak policisté pracující s mládeží tak naopak pracovníci v sociální oblasti. Jejich názory na snížení hranice trestní odpovědnosti byly v protikladu, naopak se shodli v otázce příčin vzniku kriminality mladistvých. Obě skupiny se shodlo, že faktory, které nejvíce ovlivňují vznik kriminality u mladistvých jsou rodina a vrstevnické skupiny jako třetí faktor obě skupiny shodně uvedli osobnost mladistvého.

Závěrem je třeba konstatovat, že se kriminalita mládeže stala v posledních desetiletích sociálním jevem, který neustále narůstá. Trestná činnost dětí není již doménou pouze dětí pocházejících z rozvrácených, sociálně slabých či nefunkčních rodin, ale často právě z rodin velmi dobře situovaných, kde sice nechybí peníze, ale mnohdy právě čas věnovaný dítěti.

Velmi často předchází kriminálnímu jednání varovné signály, které jsou často opomíjeny, unikají pozornosti nebo bývají podceňovány. Zdá se, že současný systém není funkční, i když jsou do něj zapojeny resorty sociálních věcí, vnitra, školství, zdravotnictví, spravedlnosti a nezávislé soudy. Byla by vhodná včasná intervence, to znamená vyhledání problému, jeho pojmenování a navržení odpovídajícího řešení, což by mohlo postupně působit k omezení společensky nežádoucích projevů u dětí.

12 Navrhovaná opatření

Není pochyb o tom, že současná generace dětí dospívá daleko dříve než tomu bylo v minulosti. Rovněž po fyzické stránce je mládež daleko dříve vyspělejší. Jestliže by došlo ke snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti u těchto mladých pachatelů, mohla by být jejich trestná činnost řešena širší škálou trestních či nápravných prostředků.

Při posuzování minimální věkové hranice trestní odpovědnosti je nutné si uvědomit, že nezáleží ani tak na konkrétním určení počátku trestní odpovědnosti mládeže, ale spíše na následných reakcích společnosti na řešení a postihu delikventního jednání dospívajícího jedince. V právních systémech států, kde je trestní odpovědnost spojena s nízkým věkem, jde totiž převážně o zacházení v rámci specializované netrestní justice. Naproti tomu ve státech kde je počátek trestní odpovědnosti spojen s vyšším věkem, je trestní politika u mladistvých uplatňovaná obdobně jako vůči dospělým pachatelům. Tresty mladistvých jsou podobné, ale s kratší délkou jejich uložení, z důvodu specifik osobnosti mladého pachatele.

Odborníci z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci při zvažování určení počátku hranice trestní odpovědnosti dospěli k těmto možnostem:

- vedle dosažené dolní věkové hranice zakotvit požadavek dostatečné rozpoznávací a volní způsobilosti
- stanovit trestní odpovědnost od 14 roků pro všechny trestné činy

- stanovit trestní odpovědnost od 14 roků pro všechny trestné činy, přičemž by trestní odpovědnost výjimečně nemusela nastat u deliktů menší závažnosti
 - v rozmezí 14 až 15 let zakotvit požadavek dostatečné rozumové a mravní vyspělosti, aby pachatel mohl rozpoznat škodlivost svého jednání a toto ovládat.
- Od 15 let absolutní trestní odpovědnost

Jako reakci na nedostatečnou diferencovanost ústavů a chybějící individuální výchovné působení by bylo vhodné zakotvit do právního řádu ochranou výchovu v rodině. Vzhledem k tomu, že rodinná výchova je správnou volbou v případech, kdy děti páchají pouze méně závažné „prohřešky“ a nemají potřebné rodinného zázemí apod. Takovéto řešení bude nepochybně vyžadovat, aby osoba byla schopná zaručit, že bude schopna a ochotna věnovat zvýšenou pozornost problémovému mladému člověku a vychovávat jej v řádného občana. Nezbytností je rovněž zajistit dostatek kvalifikovaných pracovníků, kteří by vykonávali nejen dozor nad plněním povinností ochranné výchovy, ale i poskytovali rodině potřebnou pomoc.

Na straně druhé je třeba se zamyslet nad další budoucností výkonu ústavní ochranné výchovy. Zavést změny týkající se diferenciací ústavů pro výkon ochranné výchovy a zamyslet se nad obsahem program zacházení. Inspirací mohou být některé uplatňované postupy vězeňských zařízení, byť by si vyžádaly značnou modifikaci vzhledem k osobám chovanců ústavů a charakteristice tohoto druhu ochranného opatření. Dále je nutné zřídit ústavy se zvýšenou péčí pro recidivující klienty se speciálním režimem zacházení. Odlišnosti přístupu k těmto delikventům v oblasti výchovného působení, ale i zajištění bezpečnosti, zejména v případech ukládání obligatorní ochranné výchovy.

13 Prameny a použitá literatura

ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F.: *Forenzní psychologie*. Suport, Praha 1994

ZOUBKOVÁ, I. *Kriminologie a prevence kriminality*. Praha Armex, 2004, ISBN 80-86795-05-5

MAREŠOVÁ, A. *Kriminalita mládeže*, Studie IKSP, Praha 1996, ISBN 80-7338-046-3

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a Delikvence*. Portál, Praha 1998. ISBN 80-7178226-2

MATOUŠEK, O., MATULOVÁ, A., KOPOLDOVÁ, B., *Práce s rizikovou mládeží*, Portál 1996. ISBN 80-7178-064-2

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Portál, Praha 1999, ISBN 80-7178-214-9

CHMELÍK, Jan. *Rukověť Kriminalistiky*. Plzeň 2005. ISBN 80-86898-36-9

INGIARDI J,A. *Trestní spravedlnost*. Victoria Publishing, Praha 1994, ISBN 80-85605-30-9

Edice ÚZ. *Trestní předpisy*, Sagit, Ostrava 2007. ISBN 978-80-7208-586-6

Universum – Všeobecná encyklopedie, ODEON, Praha 2000. ISBN 80-207-1072-8

Internetové stránky:

www.mpsv.cz

www.vuppraha.cz

www.juristic.cz

14 Přílohy

14.1 Věkové hranice trestní odpovědnosti v zahraničí ¹¹

Stát	Věková hranice trestní odpovědnosti	Věk nabytí zletilosti
Albánie	14	18
Anglie a Wales	10	18
Arménie	14	18
Azerbajdžán	14	18
Bělorusko	14	18
Belgie	16	18
Bosna-Hercegovina	14	18
Bulharsko	14	18
Dánsko	15	18
Estonsko	13	18
Finsko	16	18
Gruzie	14	18
Chorvatsko	14	18
Irsko	7	18
Island	15	18
Itálie	14	18
Izrael	12	18
Kanada	12	18
Kazachstán	14	18
Kypr	12	18
Litva	14	18
Lotyšsko	14	18
Maďarsko	14	18
Makedonie	14	18
Malta	9	18
Nizozemí	12	18
Norsko	15	18
Polsko	16	18
Portugalsko	16	20
Rakousko	14	18
Rumunsko	14	18
Rusko	14	18
Řecko	12	18
Severní Irsko	10	17
Skotsko	8	21
SRN	14	18
Španělsko	16	18
Švédsko	15	18
Švýcarsko	7	18

¹¹ HUČÍN, J: *Zavírat děti do vězení?*. Dostupné z <http://www.karelbartak.cz/bartakk/clanky/psychologie.html> dne 5.3. 2007

14.2 Dotazník

Jmenuji se Tomáš Svačina a studuji na Technické univerzitě v Liberci obor penitenciární péče. Chtěl bych vás touto cestou požádat o vyplnění mého dotazníku, kterým chci zjistit názor příslušníků policie a sociálních pracovníků pracujících s mládeží na snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Rád bych zjistil, zda mají tito pracovníci rozdílný nebo naopak stejný názor na tuto problematiku. Dotazník je vyplňován anonymně, zjišťuji pouze obecná osobní data potřebná ke zpracování dotazníku. Vyplnění dotazníku bude trvat necelých deset minut. Předem Vám děkuji za ochotu a trpělivost při vyplňování otázek. (Vámi vybranou odpověď prosím zaškrtněte)

1. Víte jaká je věková hranice trestní odpovědnosti v České republice?

- 1. Ano
- 2. Ne

2. Setkáváte se při svém zaměstnání s problémem kriminality mladistvých?

- 1. Ano
- 2. Ne

3. Pokud ano, jaký je nejnižší věk mladistvého pachatele se kterým jste se setkal
(napište dosažený věk v celých letech)

.....

4. Jaký máte názor na současnou výši hranice trestní odpovědnosti?

- 1. Snížit
- 2. Ponechat
- 3. Zvýšit

5. Jak byste svůj názor odůvodnil/a?

.....
.....
.....

6. Domníváte se, že snížení hranice trestní odpovědnosti pomůže snížit kriminalitu mladistvých?

1. Ano
2. Ne

7. Co by podle Vás pomohlo lépe řešit problém kriminality mladistvých?

(označte, nebo napište pouze jedno řešení, které osobně považujete za nejdůležitější)

1. Lepší nabídka volnočasových aktivit
2. Důraznější tresty pro pachatele trestných činů
3. Zlepšení prevence ve školství
4. Práce s problémovými rodinami
5. Jiné.....

8. Který z uvedených faktorů podle Vás nejvíce ovlivňuje vývoj dítěte a tím přispívá ke vzniku jejich kriminálního chování? (Zaškrtněte prosím maximálně tři možnosti, případně napište jiný faktor o kterém si myslíte, že je důležitý, tak, aby celkově byly označeny vždy tři faktory včetně Vámi dopsaného)

1. Dědičnost
2. Škola
3. Rodina
4. Vlastní osobnost
5. Vrstevnické skupiny
6. Média
7. Jiné

9. Jaká myslíte, že bude další tendence kriminality mladistvých v dalších letech?

1. Poroste
2. Zůstane na stejné úrovni
3. Klesne

10. Jaký si myslíte, že bude věk mladistvých pachatelů v budoucnosti?

1. Bude klesat
2. Zůstane stejný
3. Zvýší se

11. Stal jste se někdy obětí trestného činu, který spáchal mladistvý pachatel?

1. Ano
2. Ne

Dále bych se Vás rád zeptal na několik otázek týkajících se Vašeho zaměstnání.

12. Kde pracujete?

1. Oddělení hlídkové služby
2. Obvodní oddělení
3. Služba kriminální policie
4. Pedagog
5. Sociální pracovník
6. Psycholog
7. Jiné.....

13. Jak dlouho pracujete ve Vámi uvedeném oboru? (Uveďte celé odpracované roky)

.....

Nakonec bych Vám rád položil několik otázek k Vaší osobě.

14. Jaký je Váš rodinný stav?

1. Svobodný/á
2. Ženatý/Vdaná
3. Rozvedený/á
4. Vdovec/Vdova

15. Vychováváte nějaké děti?

1. Ano
2. Ne

16. Jste muž nebo žena?

1. Muž
2. Žena

17. Kolik Vám je let?

.....

Ještě jednou Vám děkuji za ochotu a Váš čas strávený vyplněním tohoto dotazníku.